

Újvárad

Ára 9,50 lej, 800 Ft

IRODALOM / MŰVÉSZET / TÁRSADALOM / KULTÚRA

Lakatos-Fleisz Katalin
Keresés

Szűcs László
Mintha egy Fellini-filmbe
léptünk volna át

Gagy Judit Eszter
*Shortcut

2026
Május-június

Irodalom

4

Melani Merle

A madarak visszahívása; Föld felett (*vers*)

6

Haramza Kristóf

Éjjeli járások (*próza*)

6

Lakatos-Fleisz Katalin

Keresés (*próza*)

12

Karácsony Orsolya

Születésnap; Egy éjszaka látképe; Itt van benn a falban (*vers*)

14

Gagy Judit Eszter

Nem szép akar lenni. Csak pontos (*vers*)

Esszé

17

Demény Péter

Ma is álmodik

18

Novák Éva

Szép holnap...

Galéria

22

Ungvári-Zrínyi Kata

Ismerős idegenség. Ferencz S. Apor és maszkjai

29

Gagy Judit Eszter

*Shortcut

Társadalom

34

Magyar Sára

Az 50 színes árnyalata – rovatindító vallomás

Interjú

36

Szlopp Bernadette

Mindig szakadék felett alkot az ember

Kultúra

39

Radics Viktória – Tamás Dénes

Vad nézés VI. – műalkotások két hangra

Podcast

43

A mi hivatásunk legnagyobb gyilkosa a rutin

Publicisztika

50

Forgács Áron

Magyarország visszatérése a valóságba

Tárlat

51

Szűcs László

Mintha egy Fellini-filmbe léptünk volna át

Kritika

54

Bodó Karola Éva

A Hail Mary-küldetés – Barátom, a kötömeg (*film*)

56

Simon Judit

Levélféle Anton Pavlovicsnak (*színház*)

Anzicsz

58

Tőtös Áron

„Nagyvárad közönsége” – Ady A műhelyben című darabjának koszorúszalagja

A CÍMLAPON: Ferencz S. Apor: Szarvasok fordítva

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Gagy Judit Eszter *Shortcut című projektjének részlete

Közös pontok, közös terek

Valóságos élő folyóiratként volt szerencsénk működni április derekától május végéig, hiszen az idei Festum Varadinum egyik törzshelyszíneként lapunk s kiadónk több mint húsz kulturális és társadalmi programot szervezett vagy fogadott be a Léda-ház kultúrtérbe. A Festum ismét szükségesnek bizonyuló két hetéhez hozzá is kellett toldanunk egy-egy bő hetet az elő- és utórendezvényekhez, s még így is megesett, hogy miközben a földszinti előadóteremben már muzsikások hangoltak verskoncertjükhöz, a manzárdtérben még tartott egy vetítéses előadás, szóval a párhuzamosságokat házon belül is meg kellett oldani, nem is szólva az egyéb programok jelentette kihívásokról.

Azért is helytálló az élő folyóirat fogalom, hiszen minden rovatunk „érintett” volt ez idő alatt. Irodalomtól színházig, társadalmi, történelmi témáktól a fotóművészetig, zenés előadásoktól a média-előadásokig szélesült a paletta. Két emlékezetes tavaszi pillanatunkra már ebben a lapszámunkban visszatérünk: a kettős Baász-kiállítás megnyitóján elhangzottak mellett egy másik képzőművészeti eseményre, Gagy Judit Eszter *Shortcut projektjére, amely sok tekintetben volt közösségteremtő, az előkészítő munkálatoktól a csoportos tárlatvezetések át a hangulatos finisszázig. Két emlékezetes pódiumesten Babits és Nagy László költészetének remekműveit élhettük át újra kiváló művészek előadásában. Valamennyi emlékezetes est felsorolására nincs is elég terünk.

Érdekes módon a legnagyobb kihívást éppen az jelentette, hogy rendezvényeink a fesztivál idején futottak, gyakran egyidőben szabadtéri koncertekkel, táncfesztivállal, borparti vigasságokkal. A médiakörnyezet sem feltétlenül a rétegigényeket kiszolgáló kulturális eseményeknek kedvez, ugyanakkor a közösségi médiában is meg kell küzdeni a figyelemért. Tudjuk, a néző, a hallgató, az érdeklődő ritkán jön magától, meg kell szólítani, el kell érni, s meg is kell tartani. Babits a cetel megbirkózik, de nem tud versenyre kelni egy rockkoncerttel, nem is dolga. El kellene gondolkodni azon, mi mit hitelesít, a közös pontok mellett melyek a prioritásai a közösségnek, mit tudunk tenni azért, hogy a közösségi élmény és az értékteremtő szándék ne kioltsa, hanem egymást erősítse.

A SZERK.

ÚJVÁRAD 2020/5-6

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

VI. évfolyam, 5–6. (61–62.) szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Fám Erika, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szűcs László

VEZETŐ SZERKESZTŐ: Kemenes Henriette

SZERKESZTŐK: Gálfalvi Ágnes (kultúra), Ozsváth Zsuzsa (web), Simon Judit (esszé, kritika), Szabó Anna Mária (művészet)

FŐMUNKATÁRSÁK: Biró Árpád Levente, Boka László, Fazakas Márta, Magyarai Sára, Tasnádi-Sáhy Péter, Traian Ștef, Ujvárossy László

MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva

KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:

Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.

Telefon: +40/725-944-956

E-mail: ujvarad@gmail.com

Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:

Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)

ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)

FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök

E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.

FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 30 lej (2500 Ft postaköltséggel),
6 hónapra 55 lej (4500 Ft), 12 hónapra 95 lej (7500 Ft).
Online-előfizetés: 12 hónapra 50 lej (4200 Ft).

A folyóirat előfizethető banki átutalással (RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes, RO02BTRLHUF CRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával (Kemenes Henriette: 0040/742-098-764); postai pénzes utalvánnyal (mandat postál, Romániában) az előfizető neve, címe, valamint az Abonament Revista Újvárad megjegyzés feltüntetésével. Asociația Culturală Holnap, Oradea, str. S. Bărnuțiu nr. 14. CUI RO34356348; továbbá személyesen a szerkesztőségben (Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:

A lapszám előállításában közreműködött a Varadinum Kulturális Alapítvány

Melani Merle

A madarak visszahívása (Calling Back the Birds)

Hívd vissza a hollókat -
a seregélyeket -
Hívd vissza az összes madarat -
Térítsd vissza őket
útjaikról -
tedd semmissé a történetet
Hívd vissza a magvakat
reptető madarakat -
Vagy dögöt fal
fülemüle, bagoly, sólyom
Tépd ki a rubint
a kolibri torkából -
Csendesítsd el a kecskefejőt
Vedd kölcsön a vadgalamb fakó köpenyét
hogyan elrejtőzhess
a hamuban
Hívd le az eget -
a felhőket -
Hívd le az összes csillagot -
Térítsd el őket
útjaikról
Legyen elmondatlan a történet
Oltsd el a tüzet és hagyd elenyészni a parazsat
Rántsd ki a verset
a dalnok szájából -
Csendesítsd el a tengerészt
Csendesítsd el a bölcsőt ringató anyát
Boríts csendet a földre

MELANI MERLE Chickasaw (csikaszó) törzsbeli költő, oktató. Az Inverted Syntax című irodalmi és művészeti folyóirat társszerkesztője. 2022-ben elnyerte a James Welch-díjat, amelyet őslakos amerikai költők számára adnak át.

GYUKICS GÁBOR (1958, Budapest) a Szépírók Társasága és a Magyar Műfordítók Egyesülete tagja, a magyarországi Open Reading (nyitott versfelolvasó) és jazzköltészeti estek meghonosítója. 13 verses- és 2 prózakötet szerzője, 19 verses- és prózakötet fordítója.

Föld felett (Above Ground)

Adj nekem puha oldalú
Hajlított vizű kék műanyag medencét
Formáját fehér gerincfűzők merevítsék
Lebegtessen a föld felett
Betegesen vérszegény fehérre lapítva a füvet
Adj nekem
Zöldesre fakult
Napmelegített pisis vizet
Kopott elasztikus fürdőruha szálakat

A hiányzó dolgok
A szegénység jelei
Mert mindezek alatt
Szilárd talaj van

Mogyoróvajás zselés szendvics
Olcsó napkrém barnította kimerültség
Félmeztelen alvás
Rezgő padlásventilátor és orgona illat
Pamut lepedő alatt
Selyemmé lágyulva
Édes izzadó baba aroma
És nyár
A valódi dolgok szabadsága
A föld felett

GYUKICS GÁBOR fordításai

Haramza Kristóf

Éjjeli járások

Már megint kevertem az italokat. Nem először, s valószínűleg nem is utoljára. Az idő észrevétlenül elszárnyalt mellettem, s mire mindenkitől elbúcsúztam, már éjjel fél kettő volt.

Zihálva futottam, hogy a megállóban villogó éjszakait valahogy utolérjem. Nem sikerült. Egy óra múlva jön csak a következő. Akkor már inkább megéri hazasétálni... Még, ha hideg is van.

Szedtem a lábamat, hogy a gyanús környékről végre valahára visszavergődjek az albérletbe. A terv nem volt egyszerű: Pest egyik kijebb lévő szórakozóhelyéről kell visszakóvályognom Hűvösvölgybe. A fejem nehéz volt, a járda kissé billegett.

Inkább beülök egy gyrosra! Amúgy is a Moszkván készítik a legjobbat – futott át hirtelen a fejemben az ötlet. Eszem ágában se volt már hazagyalogolni! Komótosan leszálltam a villamosról, átkeltem a zeb-rán, és egyenesen az ottani törökbe mentem. A következő percben pedig már fizettem is: Hanyagul hozzádörgöltem a bankkártyámat a felém nyújtott terminálhoz. A kasszás lány csak mosolygott rajtam. Bandzsán visszakacsintottam, majd az egyik közeli ülésre vettem magam.

Szemem sarkából a faliórát lestem... Még van idő! Félig megrágtam a gyrost... A szédüléssem kissé alábbhagyott. Meg akartam nézni a telefonomon az üzeneteket, de hiába nyomkodtam. A képernyő teljesen fekete volt, mint a kinti éjszaka.

Legyintettem egyet, majd újra rápillantottam a pultnál álldogáló hölgyre. Furcsa, mintha a fizetésnél még egy tizenéves szemezett volna velem. Ez a nő percenként öt évet öregszik!

...Körülbelül húsz percet aludhattam a gyorsétteremben. Csörömpölésre ébredtem fel: Valamelyik dolgozó a konyhában leejthette a tányérokat. A megrágcsált gyrost még mindig a jobb kezemben tartottam, pár centivel a tányér fölött. Hideg volt... Összeborzongtam, és kinéztem az utca felé: mintha éppen akkor állt volna meg egy éjszakai busz, a szemközti járdánál. Szalvétába csavartam a kajámat és gondolkodás nélkül kirohantam a buszmegállóhoz.

HARAMZA KRISTÓF (1996, Mohács) író, újságíró, jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem doktorandusz-hallgatója. 2020-ban megjelent első interjúkötete, *Tanúságtevők* címmel. 2022-ben szerezte meg magyar nyelv és irodalom–etika és erkölcsstan szakos tanári diplomáját.

Mire előhalásztam a zsebem aljáról a bérletemet, a buszsofőr elveszítette a maradék türelmét is. Idegesen legyintett egyet és rátaposott a gázpedálra. Egészen a busz hátuljáig lendültem, neki az egyik ülésnek. Nem baj, jó lesz így. Úgyis fél óra, míg hazaérek. Addig alszok egyet... és megeszem a gyrosomat.

Általában idegesít a hangosbemondó: Erőszakosan követel bizonyos dolgokat az utastól, majd – a helységneveket kivéve – angolul kezd makogni. Most mégis örültem, amikor félalvó állapotomból felkeltve, bemondta a megállóhelyet, ahol le kell majd szállnom. Nehezen emelkedtem fel az ülésről és még nehezebben léptem le a hűvös padkára. Hideg, januári éjszaka volt. Végre, megérkeztem Hűvösvölgybe...

A domb tetejére kellett felgyalogolnom, hiszen ilyenkor már (vagy még) nem jártak arrafelé buszok. Csöndesen haladtam felfelé, a villák és kisebb paloták kerítései mentén. Egyre följebb és följebb.

Közben eszembe jutott Edit, aki szociológiára jár. Hülyeségnek tartottam a szociológiát... De Edit jól nézett ki. Nappal gondos, minta-hallgató, este bulizós, bálkirálynő. Editet nem aggasztott semmiféle súlyos gondolat, mégis gyönyörű volt és mindig jókedvű. És ez az egyszerű derű engem is felvillanyozott, akárhányszor csak összefutottam vele. Sokat voltunk együtt, legtöbbször viszont csak én dumáltam. Közös sétáinkon, nagy kék szemeivel figyelmesen hallgatta a véget nem érő anekdotáimat...és igen, bólogatott is

hozzájuk, holott szerintem ez utóbbit inkább az értetlenség kínos zavarának elkerülése végett tette. Sosem kérdeztem tőle semmit. Még a becenevét is az egyik barátnőjétől tudom: Ditti...

Ráírok. Hátha ébren van, s addig sem unatkozom!
– gondoltam magamban, s már húztam is elő a készüléket. A sötét képernyőt nyomogatva azonban eszembe jutott, hogy még mindig le van merülve a mobilom. Szidtam is magamat, hogy otthon hagytam a töltőmet! Mindegy, útközben amúgy sem tudtam volna mit kezdeni vele.

Edit emlékét hátrébb sodortam. Telihold van, most csúszik az út. Ha középen haladok, sanszos, hogy megbotlok és pofára esek. Oldalt kéne valahogy mennem, de a lábaim valahogy nem engedelmeskednek az agyamnak. Enyhe szédülés fog el, az árnyak megnövekszenek. Metsző szél fut végig a halántékomon. Eszembe jut az esti kérdés: „*Miért nő a fű, ha majdan elszárad? Miért szárad el, ha újra nő?*” Az útmenti száraz akác törzsébe kapaszkodom, hogy el ne essek. Közben gyorsítom a tempót... már csak pár száz méter, és ismerős kerítésre bukkanok...

Becsukott szemekkel teszem meg az utolsó lépteket. A lakásajtó előtt állok. Nem találok a kulcsot. Túrok, matatok először a kabát-, majd a nadrág elülső és farzsebeiben. Sehol! Dühöngve szórok ki mindent a télikabátomból a csillogó földre. Nem hajolok le, inkább felnézek az égre. Most tűnik csak fel: a

—
—
—
—
Legyintettem egyet, majd újra rápillantottam a pultnál álldogáló hölgyre. Furcsa, mintha a fizetésnél még egy tizenéves szemezett volna velem. Ez a nő percenként öt évet öregszik!

Hold mintha bronzból lenne... Óriási pénzérme, amit ma éjjel is aprópénzre váltottam. Kezemmel utána nyúlok, hogy a város feletti feketeségből leszákíthassam végre... magamnak... Hogy csak nekem ragyogjon! Ám hiába húzom-vonom, sehogyan se mozdul. – *Heh!* – dülöngéltem mérgelődve a kertben – *Biztos, a csillagok... azok nem engedik, hogy... hogy velem gyere...*

Pedig nem a fénylő égitestek, nem azok tiltották őt. Büszke asszony volt, kellett magát. Én meg... hát én mégis keresgélni kezdtem: a nálam maradt öngyújtó, a lemerült telefon, és az összegyűrt, kockás jegyzeteim között találtam meg végül a kulcsot. Mielőtt beléptem volna a lakásba, még egyszer felnéztem az égre: A Hold csak kacagott rajtam, majd hátat fordítva, tovább mutatta az utat a többi éjjeli csavargónak.

Lakatos-Fleisz Katalin

Keresés

Ahogy ablakpucolás közben megpillantotta magát az ablak tükrében, arra gondolt, a felület az oka mindennek. A felület. Hogy csak körvonalak-ként, külső burokként látszunk. Van két keze, lába, egy feje, mint mindenki másnak. Férfiarca van, ez is normális. A férfi ilyen korban házas, és felnőtt gyerekei vannak.

Ezt a felismerést viszont nem mondhatja el Mariann-nak, aki épp most lépett be, és láthatóan nyugtalan.

– János, nem láttad a szemüvegtokom? Sehol nem látom már reggel óta. Segíts megkeresni, kérlek!

A szemüvegtok. Akkor most abba kell hagyni az ablakpucolást, minden fiókot, szekrényt felforgatni. Az ágy alatt-mögött is megnézni, lefoglalni kezünk-lábunk, elmondani egymásnak, hogy itt meg ott sincs. Reagálni a jól megnézted kérdésekre, új ötletekkel előállni, belelkesülni, izgatottá válni. Vagy ellenkezőleg: feldühödni, hogy ilyesmikkel fecséröljük a drága időnket, miért nem tetted el rendesen típusú mondatokat vágni a másik fejéhez, amire a másik megsértődik, hogy még ebben sem lehet rád számítani. Majd ugrani, hogy kiengeszteljük a másikat. Közben a szemüvegtok egyre messzebb kerül, csak keresünk, de el is felejtjük, hogy mit.

Legalább közben eltelik a délután.

Mariann abbahagyja a kutakodást, Jánost figyel.

– Azt hiszed, nem látom? – szólal meg inkább lemondóan, mint dühösen.

János érzi a sűrűsödő feszültséget, de hallgat.

– Csak *úgy teszel*, mint aki csinálja a dolgokat, de az eszed máshol jár! Ezzel próbáltál engem mindig becsapni, ezzel a fene nagy szolgálatkészségeddel. Hogy közben magadban lehess! Még ezeket az együtt töltött időket is magadnak lopod el!

A férfi arra gondol, egyszer már el kéne felejtene a szavakat, mert nem lehet tőlük megszólalni.

– Úgy látom, megint veszekedni akarsz.

LAKATOS-FLEISZ KATALIN tanár Nagyváradban született 1978-ban. Debrecenben és Finnországban doktorált, a BBTE szatmárnémeti tagozatán óraadó tanár. Tanulmányai, esszéi, kritikái jelennek meg hazai és magyarországi folyóiratokban.

Mariann elfordul, a fiókokat huzigálja.

– De hát nem itt voltam mindig?! – Miért azt próbálsz kitalálni, mit gondolok magamban, mikor állandóan a rendelkezésedre állok! – itt János kicsit gondolkozik magában, mint aki még nem mondott el mindent – úgyhogy egy szavad sem lehet! – toldja meg végül.

Azon is bosszankodik, hogy nem akart vitába bonyolódni, mégis már azon kapta magát, hogy már benne van.

– Azt csak hagyjuk, hogy álltal a rendelkezésemre! Én arra emlékszem, éppen amikor nagyon kellettél volna, akkor nem lehetett rád számítani. Mindig a munka mögé bújtál, mégsem haladtál egyről a kettőre. Arra sem emlékszel, gondolom, hogy a könyvelésed is én csináltam meg, hogy ne rúgjanak ki a cégtől!

János bár utált könyvelni, mégis egész életében ezt csinálta. Annál az építőipari cégnél nem fizettek rosszul, és különben is, amikor este holtfáradtan hazavergődött, megvolt az az elégtétel, hogy ezen a napon is csinált valamit.

– Tán helyettem csináltad, mikor az én pénzem is a közösbe ment? Mikor csináltál te értem valamit? Nagyon jól tudad, hogy mire megy a fizetésem!

Mariann most teljes testtel a férfi felé fordul.

– Csak ne mossunk mindent egybe! Egy családban munkamegosztás van: attól amiért a te fizetnednek is megvan a helye, attól még a te munkád, a te munkád! Ha te nem csinálod meg a saját munkád, az azt jelenti, hogy helyetted dolgozom!

János most már valóban kétségbeesik. Ott áll előtte a nő, akivel több mint harminc éve házasság, és rettenetes, hogy hiába figyeli az arcát, nem tud elidőzni rajta. Erősen a száját keretező két egybeívő ráncra koncentrál.

– Látod, ez a te bajod! Most legalább kimondtad! Az a te bajod, hogy mindent felhánytorgatsz! Ezt is nem lehetne vajon úgy mondani, csak úgy simán, hogy *érted* csinálom! Nem helyetted, érted! Csak te nem látod az árnyalatokat, itt a hiba...

A férfi a beállt csöndet kihasználva továbbfűzi a gondolatot.

– De vajon mikor csináltál te valamit értem ebben a kurva házasságban? Mikor? De igaz is, ha értem csináltál volna valamit is, nem hánytorgatnád volna fel, mint most is!

– Igenis érted is dolgoztam, csak te soha nem vetted észre. Mert azt hitted, hogy ez jár neked. Ne félj, nem hánytorgatnám fel, ha észrevetted volna csak egyszer is, hogy érted csinálom!

Mariann mindig is büszke volt a pengeéles logikájára, úgy érzi, most kell szünetet tartania, hogy érve nagyot üssön. Nyomatéku kihúzza egy fiókot, és a tiszta zoknikat kezdi el szortírozni.

Hogy János nem szól, győzelemnek veszi.

János arra gondol, kell lennie valamilyen valóságra való bizonyítéknak. A könyvek között véletlenül megtalálja azt a régi képet, amit az egyik regény lapjai közé rejtett könyvjelzőnek. Még fiatal házasságukból való a kép. Egymás mellett állnak szorosan, talán átfogja a felesége derekát, mindenestre ez a képen nem látszik. A nő őt nézi, boldogan nevet rá, olyan, mint valami filmszínész. Győztes ez a nevetés, az a győzelem, amit még a házasság elején érezhet az ember. Talán mindennek, az életnek az elején. Ő viszont bár ránézni akar a kép szerint, de mégis valahova mellé, oldalra néz. Kerüli a tekintetét. Arcán valamiféle szégyenlősség honol, mint aki nincs is ott, nincs ott a képen, abban a szobában, abban a múltnak nevezett egykori jelenben.

Mariannban valami kis elégedetlenség bujkál, szeretné, ha János elismerné igazát.

– Nem mondasz semmit? Ilyenkor nem mondasz semmit, ismerlek. Csak kipiszkálod a kínos kérdéseket, mert te most drámaízű akarsz, de valóban nincs semmi mondanivalód. Rosszkedvű vagy, ürügyet keresel – Mariann dühében egyik zoknit a másikhoz csapja, mintha érezniük kellene.

Biztosan valami egészen egyszerű dolgokban honol a valóság. Ami csak úgy van. Ő túl sokat akart mindig. Feleséget, családot, gyerekeket akart. Túl sokat, amit nem bírt el.

– Jó, keressük meg azt a szemüvegtokot – szólal meg végül.

Az ablakra téved a tekintete. Kint sűrű, hidegen csapkodó este van, ami mégis valahogy idill. Gyerekkorában mindig szerette ezt az október végi időt, jólesett a kályhához bújni, sokáig elpiszmogni a leckéivel. Az utcán már égnek a villanyok. Szemben az iskolaudvar teljesen néptelen, csak a szél szaggatja a platánok lombjait.

Nem akarja az arcát látni, elfordul.

Még házasságuk elején ez a háromszoba-konyha panel volt közös életük legnagyobb vágyálma. Sokáig kutakodtak, amíg ebben a lakóparkban megtalálták. Csendes hely, közel van az orvosi rendelő, gyógyszertár, bevásárlóközpont, minden, ami kell. Ez fontos, igen, ezt mondogatták maguknak mindig. Mariann, miközben lakást kerestek, nem evett, nem aludt, gyógyszereken élt, úgy jött-ment, mint valami szellem. János másodállást vállalt, bútorrakodást mindenféle fusi munkát. Késő éjjel, volt hogy hajnalban zuhant ágyba, akkor meg már a kimerültségtől aludni sem tudott. Folyton ez a lakás lebegett a szemük előtt, hogy csak meglegyen.

Amikor végre meglett, jött a berendezés, pakolás, úgy tűnt, sosem szabadulnak meg a dobozoktól. János elveszetten bolyongott az üzletekben, még évek múltán is úgy éltek, mint akik épp most költöznek. Visszagondolva most sem tud magában felidézni egy olyan percet, amikor előntötte volna a végre megvan érzése. De mégis az övék volt.

Közös lakás, közös gyerek, közös bankszámla.

Végül is az a házasság, akinek háza van.

A múltjában kellene keresnie, hátha akkor megért valamit.

Mariann, miközben lakást kerestek, nem evett, nem aludt, gyógyszereken élt, úgy jött-ment, mint valami szellem. János másodállást vállalt, bútorrakodást mindenféle fusi munkát. Késő éjjel, volt hogy hajnalban zuhant ágyba, akkor meg már a kimerültségtől aludni sem tudott.

– Nem láttad a fotóalbumot? – veti oda futólag Mariann-nak, hátha ezzel is eltereli a beszélgetést. Most is megijedt, mint együttélésük alatt annyiszor, hogy túl messzire ment, a feleségét nehéz lesz viszsza hoznia ahhoz a nyugodt közömbösséghez, ami a békés egymás mellett élés feltétele.

– Mit akarsz most az albummal? Nem értelek: előbb tönkreteszed az embert, most meg egy vállrándítással elintézed? De mindig is ilyen voltál, már az első időkben is. Persze te már ezekre sem emlékszel. Hagyjuk!

A szemüvegtok helyett most már a fotóalbumot keresi, de le kell hozzá szedni egy sor könyvet a polcról, hogy a mögötte levő sorhoz hozzáférjen. A polc mélyén sok régi lejárt számla, megsárgult papír között valóban ott lapul a vékonyka album. Egyszerű nejlonzsebes, címlapján egy olcsó, Eiffel-tornyot ábrázoló fotóval.

Minden családi képen szorosan egymás mellett állnak, de rajta mindenütt ugyanaz a félelem a szemében, ami elszigeteli a többiektől. Pedig kiemelt pillanatok ezek: születésnap, karácsony. Nem férfi ezeken a képen, de nem úgy nem férfi, ahogy a társadalom szokta ezt érteni. A társadalom szemében nagyon is férfi. És ő büszke rá, hogy nagyon is férfi. Ez a félelem szellemi lenyomat rajta, ami túllendíti férfiségen, társadalmon, képeken, családon.

Vajon ha megkérdezné a feleségét, látja ő is a képeken ezt a félelmet...? Milyen jó lenne feltenni ezt a kérdést, mert ez valami új kapocs lehetne közöttük. Milyen jó lenne hinni benne, hogy felteheti.

– Figyelj, én próbállak megérteni, tudom, hogy nem olyan ember vagy, mint más. Egyszerűen más-képp működik az agyad. Ezt én értem. Ezért is sok mindent megengedtem neked. Többet, mint más

feleség. Pedig sokszor lett volna okom mondani neked ezt-azt, tudod jól. Az „édes drága” szeretőidről például... Azt mondod, mindent felhánytorgatok, de őket, látod, nem hánytorgatom fel, pedig lenne mit!

Most, hogy hallja, eszébe jut az egyik több éven át tartó kapcsolata azzal a nővel. Jó néhány éve már ennek. Festett szőke, harmincas nő volt, és ahogy szokták mondani: jól hordta magát. Az a kép most is előtte van, amikor először látta ruha nélkül. Óriási fenék, kurta lábak nagy széles lábfejekkel. Hihetetlen hatással volt rá ez a *csakis test, csakis felület*, ami így ruha nélkül mutatkozott meg teljes valójában. Tudta, hogy más nők is vannak, más alakkal, de akkor épp az nyűgözte le. Ez a földre nehézkedő testiség.

Futólag egyszer-egyszer látta azokat a más nőket is (mindig csak ruhában), a hibátlan légies alakúakat. Unott arccal jöttek-mentek, végezték a napi dolgaikat, és nem látszott, hogy tudatában lennének különlegességüknek.

– És különben sem értem, hogy mit akarsz! Felnőtt, gyönyörű gyerekeid vannak. Mindegyik megtalálta a helyét a világban, boldogok, sikeresek. Hamarosan megszületik az unokád. Ráadásul még velünk is törődnek, ha valami bajunk van, számíthatunk rájuk. Ezt sem veszed észre? Ez neked mind semmi? Jó, elismerem nem rajongok érted mindennap, de hát mit vártál? Az, hogy együtt élünk nem arról szól, hogy mindig nyaljuk-faljuk egymást! Különben is ki lenne veled őszinte, ha nem én? A szeretőid biztosan nem mondják meg, ha hülyén nézel ki, csak én mondhatom meg. Nem az őszinteség a legfontosabb? Hogy vigyázzak, ne csinálj hülyét magadból, ha kimész a világba?

János aggodalmasan figyel, hogy az ablakon túl mindjárt sötétedik.

Az utcai lámpák miatt lehet ez a mélykék derengés.

– Éveken át elnéztem, hogy ha van egy kis idő, rögtön rajzolsz. El kellett nézzem, mert ilyenkor se nem látsz, se nem hallasz. Jó, azt mondtam, teljen kedved benne, éld ki a „művészi” látásodat. Mert te félig-meddig művész vagy. Azt is elismerem, hogy volt két kiállításod. De azon túl semmi! Akárhogy etted magad, nem sikerült befuss. Most akarsz már művész lenni?

Mariann, hogy nem kap választ, folytatja.

– Arra kellett ez az egész „művészeted”, hogy sose legyél itt, akkor is ha épp volt egy kis szabadidőd! Mindig csak a gondterhelt arcod kellett lássam, még amikor a gyerekeink is eljöttek! Azt hiszed, ők nem vették észre? Csak tapintatból nem mondtak semmit...

Mariann elhallgat, János sem szól. A nőt szemre megviselte ez az egész vita, de mintha még bujkálna benne valami.

János akkor azzal a nővel való kapcsolata idején sokat kínlódott, tépelődött. Olyan fokú plaszticitást akart elérni a rajzaiban, hogy a plaszticitás forduljon át szellemiséggé. Aktokkal kísérletezett, de fel akarta forgatni az egész aktművészetet. Így is félreértették. Emlékszik, milyen dühös volt, mikor egyszer egyik kritikusa egy lapban barokk angyaloknak titulálta alakjait...

Aztán egyszer csak ez a nő már úgy volt test, úgy volt felület, hogy eltűnt belőle a földre nehézkező testiség szenzációja. Már csak úgy volt test, hogy valótlan volt. Ahogy mindenki mást látott, és ahogy mindenki más őt is látta, mint egy évtizedek óta álló bútordarabot a szoba sarkában.

Ő már szabadulni akart, de a nő még ragaszkodott volna hozzá sokáig.

Mariann mintha most venné észre, hogy egy szobában van, és nem a saját gondolataiban. Valami felenged körülötte. Este van, és végül is sosincs nagy baj. A konvektor egyenletesen sugároz, finom meleg van az egész házban. Mindjárt jön az esti film is, napi levezetése a feszültségeknek, nem is hagyná ki semmiért. Meghitt fények a lehúzott ablakról mögött, megérdemelt polgári kényelem. Esténként kulcsra zárjuk az ajtót, és nem engedünk ide be senkit, csak a családot. Mert a család, az család!

János azon kapja magát, sálat, kabátot, cipőt vesz, majd beszél a nappaliba, hogy kimegyek, járok egyet. Megszokott hang, megszokott mozgulatok.

A nagy vihar után könnyű szél lengedez, a felhők széle szakadozik, csillognak a tócsák. Minden megkönnyebbült, mint egy kiadós sírás után. János a kedvenc kőrisfájánál, ott a játszótér sarkán tétován megáll. A tépett lomb közötti súlyos égtömböt nézi. A szürkülő, bezáruló eget. Csak nézi, de nem érinti meg a fát, hogy a látásnak legyen igaza: az ághajlatok ívelt formáinak, ennek a görbített levegőnek.

Tovább kell mennie. Végig a járdán, majd a járdáról is letérve a vizes fűben gyalogol sietősen, már csak egy távolodó pont látszik, mígnem a tömbházak között teljesen elvész.

Karácsony Orsolya

Születésnap

Háromszínű homok pereg
egy ajándék órában
a kedvenc kocsmám asztalán.
Csupa pasztell,
kifakult búzavirág-kék,
poros napraforgó-sárga,
málnahab-rózsaszín.
Sehol egy neonóceán,
izzó villanykörte, vagy karmazsin.
A szemek eltérő ritmusban hullanak,
egyszerre mernek évet, napot, órát.
Hiszem, bármennyit elbír ez az este,
de ha eltörik, vele török én is.

Egy éjszaka látképe

Kétemberes esernyő két félembert takar,
falnak lökött csókok emléke csattan a betonon,
még jó, hogy vízálló bakancsot húztam.

Homályosan látunk, kerülgetjük a tócsákat,
ébren lenni nem is olyan szörnyű,
milyen szerencse,
hogy az ösztönöket nem lehet elveszíteni.

Te honnan ismered azt, akit mindenki ismer?
Mindenhonnan.
Nem maradok sokáig, csak megnézem,
lesz-e társaságod.

Egy óra múlva a félrepöckölt
hamuban keresed a képmásod.

Nekem hideg van kint,
bent gyúlik a verejték és szagmolekulák,
bodza és gyömbér keveredik nyállal.

Üveg törik, de már nem futunk el,
ez már nem az a világ.
Van pénzünk kifizetni.
Inkább rádobsz egy ezrest,
a bocsánatkérés drágább, ha nem a te hibád.
Persze úgy teszünk,
mintha nem érdekelne,
de érdekel.

Itt találkoztál tíz éve életed szerelmével.
Életed szerelmével találkozni csak egyszer lehet,
vagy négyszer-ötször,
de aki nyolc előtt kel minden nap,
kevesebbet gondol a szerelemre, és többet az alvársra.

Hogy ma itt vagyunk, talán csak illúzió,
hogy holnap itt leszünk, arra nincs garancia.

Itt van benn a falban

Zárul az éjszaka,
a gondolat körvonalát veszti,
az árnyék távolabb tesped,
beszorul a tv mögé.

Sehol sincs, mégis mindenütt ott van,
furcsa szögben fogja fel a port,
gőzzé kondenzálódik a leves fölött,
a villanykörte morzekóddal
pislogja el a hollétét.

Elfoglalja a molekulák közötti űrt,
elektromos álmokat küld,
bekúszik a bőröm alá,
pedig hagytam helyet neki
a kanapén, a hűtőben, a mosógépben.

Itt van bent a falban,
a téglák közt a malterban,
és halad.

KARÁCSONY ORSOLYA (1988, Debrecen)
a Debreceni Egyetem Irodalomtudományi Doktori
Iskolájának abszolvált hallgatója. Jelenleg
szabadúszó angoltanárként és fordítóként dolgozik.
Az írással 2021-ben kezdett el komolyabban
foglalkozni. Abban az évben a hatvani Albert
Sweitzer Kórház irodalmi pályázatán harmadik
helyezést ért el. Versei legutóbb a *Nincsen*,
a *DunapArton*, a *Literán*, a *Székelyföldben*,
a *Helikonban*, az *Irodalmi Szemlében*, illetve
a *SZIFOnlineon* jelentek meg.

Gagy Judit Eszter

Nem szép akar lenni. Csak pontos

Képmás

ott állni kint
az esőben
árnyékot tartani
magadnak

Negatív eredmények

Szerre vágtak ki egy-egy
darabot. Eltelt egy hónap. Most
csúcsmínőségű AI-vonalon a pokolból
hívnak:
el fogok kárhozni, persze, csak
épp tele vannak — —

— — kérjük, várjon még egy kicsit
a Földön. Meg a fertőtlenítő szagú fél-
álomban. Mint egy benne felejtett szövet-
darab. És maradjon

vonásban. Ha unatkozna, itt 4K-ban nézheti
az univerzumot live-ban. A végtelen-
ségig, persze, ahogy az egyre
magasabb entrópia felé halad — —
köszönöm, visszafordíthatatlanul utálok
amúgy is a vegytiszta dolgokat.

Főleg a szövettanban.
Meg a művészetben.
Csak ott a kivágott részek összessége
sosem egyenlő az egészszel.

GAGYI JUDIT
ESZTER (1996,
Székelyudvarhely),
vizuális művész,
tanársegéd (PKE,
Művészeti Tanszék),
doktorandusz (MKE),
költő, írásai az
Irodalmi Szemlében,
a *Látóban* és az
Újváradban jelentek
meg.

Képvers halandóknak

az időt
a tortáról
elfűjni
 úgy
 sem
 lehet

Akrobaták

csér repül a Körös felett
most nem sirály
pedig sokáig annak néztem
aztán szóltak
hogyan ennek fekete a feje teteje

én is hasonló akrobata mozdulatokkal
szoktam elsiklani—de ő hallal a szájában
—én meg a lényeg felett

most a madarak üreges
csontjára gondolok
meg a kettős légzésükre

vajon ha nekünk is légzsákok
lennének a csontjainkban
megkönnyebbülnénk végre?

15

Mondták

hogyan az ismeretlenbe
honnán kell beleugrani.

ha stabilan tartom magam
három végtagommal,
akkor a fára mászás
szabályát már tudom.

csak épp
az egyensúlyon
gondolkodom

dobog a szívem,
ver a szárnyam

Túlélőkészlet

- 1 – néha egy nagyot káromkodni
- 2 – jót tesz a szívnek
- 3 – koncentrálj
- 4 – elmúlik mindjárt

Profán ünnep

még le sem nyeltem a reggeli
banánt, de már kint állok, várom a
Bolt-ot. az ünnepekkel úgy vagyok
mint minden mással: előbb-utóbb
elmúlik—
csak ilyen profánul ezt
a húsvétot is—már megint
a ritmust figyelem, csak
most tele szájjal.
ölelem. nem a választ
hanem ahogy
hallgatsz. ringatsz.
a gondolataidban, tudom,
mert folyton beleverem a fejem
az égbe

Gyalogtúra

lejártam a 30,000 lépést
az ágy és a konyha közt
a konklúzió hogy nehéz
nem tam-tamolni rá
amikor hallom
magamat
valahol ott van a vers is
a süfütölésben
de ez
most már rögzítési eszköz

Maradványérték

A szívem-szemem-szám
kitárom
 feléd.
 neked.
 veled
vagy nélküled.

Demény Péter

Ma is álmodik

DEMÉNY PÉTER költő, író, szerkesztő, a *Látó* szépirodalmi folyóirat esszészerkesztője, 1972-ben született Kolozsváron, jelenleg Bukarestben él.

Annyira vakok vagyunk! Annyira be vagyunk zárva önmagunk szűk világába, melyet „a világ”-nak hiszünk!

Én például – ezerszer elmondtam már – gyakorlatilag a színházban nőttem fel, és ez nemcsak azt jelenti, hogy a kolozsvári színházban, hanem azt is, hogy nagymamám polcán ott voltak *A Hét* színházi évkönyvei, belőlük ismertem meg Nyiredi Piroskát és Török Istvánt, Dukász Annát és Fábíán Ferencet. Szóval nem voltam teljesen kívül a dolgon, mégis azt hittem, Klein Magda már el is tűnt.

Visky András *Hamlet elindul* című kötetében olvastam az általa rendezett *Tóték*-ról egy szép kritikát, de hát már ez is húsz éve volt. Akkor elevenedett meg bennem, amikor Gianina Cărbunariu előadását láttam Magda Bordeianuról, aki szintén fiatal rendező volt a nyolcvanas években, aztán szintén emigrált, igaz, ő Németországba, míg Klein Magda Izraelbe.

Nem vagyok nagyon alapos ember, de ekkor nyomozni kezdtem, felkutattam azokat a színészeket, akikről különböző írásokból kiderült, hogy Klein rendezte őket, például Bíró Józsefet és Nagy Istvánt. Mindketten nagyon szépen beszéltek róla, a ma napig nagyra tartják, eredeti tehetségnek, és sajnálják, hogy nem dolgozhattak vele többet.

Az írásokat pedig, amelyekben rájuk bukkan-
tam, Kötő József és Szekernyés János írták, az említett Viskyn kívül. Aki azt a címet adta a kritikájának, hogy *Tóték rózsaszínben*, és már ez is elég ahhoz,

hogy az ember felkapja a fejét: Örkény drámáját nagyon nem rózsaszínben képzeljük. Ha viszont belegondolunk, hogy milyen világra vágyik a Tót család, és hogy Tótot a felesége és a lánya egyaránt arról győzködi, hogy az Örnagy csak jót akar, semmi abszurd nincs a viselkedésében, akkor máris benne vagyunk a leggiccsesebb rózsaszínben, s ez, mondanom sem kell, nem a Klein Magda és nem az Örkény giccsé, hanem ezé a családé, amely erőnek erejével boldognak akar látszani, és úgy is akar maradni.

„Olvasatának alaptónusa a groteszk ironia volt, s mindent elkövetett, hogy egy pillanatig se szórákozzék a közönség” – írja Kötő József a *Látó* Örkény-számban, 2012. áprilisában, de a szarkazmus ellenére ő is szép előadásként emlékszik vissza Klein rendezésére. Akinek még több jó előadása volt, a színészek és a színháztörténészek egyaránt emlékeztetnek a *Szünet után tör ki a háború*-ra (Oldřich Daněk darabját 1983. január elsején mutatták be), a *Peer Gynt*-re (1987. január 1.) vagy Turgenyev *Egy hónap falun*-jára (erre nem találtam adatot, de talán ez is egy január elsejéhez fűződik – a *Tóték*-at is 1984. január elsején mutatták be).

Klein Magdát az egész akkori évfolyammal együtt Sinka Károly szerződtette Temesvárra, és Szekernyés János ezt a meghívást tartja az egykori igazgató egyik jelentős cselekedetének: „Sinka Károly negyedszázadig állt a Temesvári Magyar Színház élén. Igazgatói működését közelről sem könnyű higgadtan megítélni, elfogulatlanul mérlegre állítani. Kétségtelenül voltak jobb, termékenyebb és sikeresebb periódusai is, de ugyanakkor a munkalétkör megromlásában, a társulat megfogyatkozásában, krónikus elvérszegényesedésében is meghatározó része és szerepe volt. Két és fél évtized során nagyon sok élvonalbeli színész autarktikus vezetői stílusa, ingatag karaktere miatt távozott Temesvárról. Ugyanakkor az is igaz, hogy az *önellátás* művészetellenes programjának, gazdaságpolitikájának zátonyai, kiszámíthatatlan buktatói között is sikerült átügyeskednie a társulat szekerét. Utolsó számottevő tette pedig az volt, amikor Klein Magda rendezőnőt s a marosvásárhelyi főiskola hat abszolvensét testületileg Temesvárra szerződtette.” (Szekernyés János: *Szörványmagyarságunk színháza*. Művelődés, 1992. november).

Nagyjából ez Klein Magda romániai karrierje. Ezzel azonban nem ért véget minden, sőt! Az 1952-ben Szatmáron született rendező évtizedek óta Izraelben él, és a tel-avivi Nemzeti Színház főrendezője.

Csak azért írom ezt, mert túlságosan be vagyunk zárva erdélyi magyarságunkba, és azt hisszük,

ami számunkra véget ért, annak mindenképpen vége van. Holott annak ellenére, hogy már bizonyára nem látunk temesvári, szatmári, kolozsvári Klein-rendezéseket, azért az idő nem állt meg, s az a lány, akiről Harag egykor azt mondta, egyedi a látásmódja, ma is él és dolgozik, és mint mondja: „Szerettem és ma is szeretem az utat az álom megvalósításához.”

Novák Éva

Szép holnap...

*Szép holnap, miféle harsonákra vár,
Miféle nemzedékre száll, miféle csillagokban áll,
Hogy szép holnap vár. (Sztevanovity Dusan)*

Egy tömegrendezvényen nemrégiben, a szónok a következő mondatot ejtette ki: Fiatalok, tiétek a jövő, valaha azt hittük, a miénk lesz!

Elgondolkodtatott, hittem-e én valaha (a valaha legyen bármelyik év), barátaim, ismerőseim, a szónoknál fiatalabb nemzedék tagjaiként hitték-e, hittük-e, hogy a jövő a miénk lesz?

A huszadik század első felében, vagy közepe táján születettek zöme az idő múlásától mozdulatlanságba dermedt, szürkülő bőrű mamut, aki saját memóriájában sem bízik eléggé. Az ember elfelejtheti a múltját, de nehezen gyógyul ki belőle, ha kigyógyul egyáltalán. Dragan Velikic írja: „A kényelem, és az élvezetek gátlástalan hajszolásában a világ elkorcsosult a bőségtől. Kiveszett a múlt. Többé senki nem emlékszik semmire. A felgyorsulás megszüntette az emlékezést. Sóvárogni gyengeség. Emlékezni vere-ség. Szégyenletes, ha beteljesületlen vágyaid vannak. A feledés tesz gondtalanná.”

Közben mamutjaink hökkenten szembesülnek Dasa Drndic tapasztalatával „ma egyre több fiatal emlékszik arra az időre, amikor még nem is élt”.

Úgy éltünk, ahogy lehetett. Nem, ahogyan akartunk, hanem ahogy lehetett. És nem fogom szeretni azokat a fiatalokat, akik ezért megvetnek bennünket, írta Réz Pál.

Egy rádiócsatorna műsorvezetője kérdez rá lehetséges alkalmakkor az előző csoportba tartozókra, hogy miket szenvedtek el, miféle üldöztetéseket, az újonnan közkeletű szóval elnevezett „átkos” korszakban, a szocializmusban. Meghökken, ha akad aki nem számol be ilyesmiről. „Megtartottuk az ellenségigényünket”, írta Esterházy Péter.

Az említett szónok egy idősebb nemzedék tagjaként, érezhető keserűséggel a hangjában beszélt, és eszembe juttatta, hogy gyermekkoromban felnéztünk a nálunk idősebbekre, akikről elképzelhető, hogy nem tábortűz melletti szórakozásként énekeltek mozgalmi dalokat, hanem még hitték is, hogy az övék lesz a jövő. Nem tudható, közösségek, egyének életében mennyire és meddig volt jelen a „harcba boldog jövőért megyünk” meggyőződéses hite, és mekkora kiábrándulás követte.

„A Vörös Utópia teátrális volt, de a gyerekeknek nagyon érdekes”, írta Norman Manea.

NOVÁK ÉVA letagadhatatlan kamaszkori versei után, 1998-ban a *Korunkban* jelentek meg először versei, majd később esszéi is magyarországi és erdélyi folyóiratokban, különböző szerzői neveken.

Mintha erre reagálna György Péter önmagához intézett felszólítása: De nem kerülhet ide semmi, ami idillé silányítana mindent, ami az életünk volt.

A szocialista rendszerek huszadik század végi felbomlása után hömpölyögtek be olyasfajta életelvek, markáns ezoteriával fűszerezve, mint élj a jelenben, a mostnak hatalma van, a múlt a hátad mögött, a jövő még nem létezik, amiből egyértelművé vált, hogy a kapitalista rendszer, a fogyasztói társadalom nem kecsegtet ígéretekkel, nem érdekli a jövőd, a jelenedre fáj a foga.

A huszadik század két uralkodó rendszere, a szocializmus és a kapitalizmus közti azonosság az, hogy mindkettő materialista, állapította meg valaki. Hiába az azonosság, a huszadik században életük tetemes hányadát leélték számára sokk volt a változás, letagadhatatlanul azokéban is, akik messze nem érezték komfortosnak a szocializmus rendszerét, bármelyik országban is. Fel sem tételezték, hogy „a huszadik századra a jövőből úgy emlékeznek majd vissza, olyan távolinak tűnik majd, mint az ókor, és nem a történelmi események, kimagasló személyiségek számítanak majd, hanem a technikai vívmányok, amelyek mindegyike legalább annyi problémát támaszt, ahányat megold”, mondta Timothy Gordon Ash történész.

*Ti könnyű mértékűek, laza útiterveitekkel,
Ne hagyjátok kárbaveszni gyermeked tetteink.*

Donald Davie felszólítása, versének befejező soraival, reménytelen felhívásnak tűnik az utódok felé.

Egy japán fogságból menekült, brutálisan megkínzott, angol matróz, amikor rákérdeztek a szenvedéseire, csak annyit mondott: Attól tartok, hogy kissé kemény idők jártak mindnyájunkra. Így volt, és van ez most is, fogyasztási cikkekkel kipárnázott, huszonegyedik századi életünkben is. Sem most, sem régen nincs és nem volt az elhallgatásnak eleganciája, a képmutatásnak filozófiája.

Akinek ízlése van, annak nem jó élni mostanában, borongott Flaubert, 1873-ban(!).

Elképzelhető, volt kelet-európaiak és a világ más tájain élők között mekkora lábjegyzeteléssel folyhatnak beszélgetések a múltról (ha még folynak egyáltalán beszélgetések a múltról). Mekkora tömegű kiegészítések, magyarázatokra lenne szükség, hogy körülbelül értse (a körülbelülnél nem juthatunk tovább), aki nem itt született, nem itt szoci-

alizálódott, hogy milyen mentalitású emberek éltek együtt, egymás mellett, közel félévszázadon át. Andrzej Stasiuk számtalan utazást tett a volt Kelet-Európa, mostanra Közép-Európa vidékein a rendszerváltozások után, tárgyilagosságra törekvő leírásaiban lehangoló képet mutatva mindenki által elhagyott tájakról, emberekről. Bodor Ádám írja ugyanerről: Kelet-Európa minden elesettsége, reménytelensége ellenére termékenyítő, inspiráló és sugárzó táj. Amennyire taszít indulatos, nyers, olykor durva, egyszersmint képtelen belső viszonyaival, morális szennyezettségével, annyira fogva is tart, éppen ezek által, képtelenség tőle elszakadni.

Gabriel Garcia Marquez az ötvenes években járta be Kelet-Európát, a szocialista országok közötti lényeges vagy elenyésző különbségeket leírva.

Ezek az egymáshoz hasonló és egymástól különböző országok, a volt keleti-blokk országai, más tempóban, más stílusban, falakat döntöttek le, határokat szüntettek meg, diktátorokat tüntettek el, országokat egyesítettek, országokat osztottak szét. Lepattintották magukról a KGST, a Varsói Szerződés pántjait, és egyéb kötelezettségeket, és arcukat a szabadság balzsamos fuvallata felé fordították. Naivitásuk akkora volt, hogy elhitték, mintha sci-fi lenne a változás műfaja, hogy fellépnek egy mozgójárdára, és hipp-hopp, ott teremnek az áhított demokráciában.

19

A rendszerváltozás veszteseiről, valami megalapozott vagy félreértelmezett politikai korrektség szellemében az eltelt évtizedek alatt szó alig esett. Szabad vagy, na és? Mit tudsz a szabadsággal kezdeni?

Oya Bajdar Macskakaparás könyvének szereplői olyan macskák, akik büszkék szabad macskaszemélyiségükre. Büszkeség ide, büszkeség oda, egy adott szituációban kijelentik, hogy a szabadság, a függetlenség, a macskaság fontos dolgok ugyan, de a hasukat meg kell tölteniük.

A huszadik század végének kelet-európai embereiben nem tudatosult, mert annak az általános eufóriában nem volt akkor ott helye, ezért hatásosan felkészülni sem voltak képesek, hogy „a kapitalizmus egy hatalmas gépezet, amely megpróbál mindent felhasználni, amivel csak találkozik. Legyen szó nyersanyagról, energiáról, az idődről, a képességeidről, mégpedig egyetlen céllal, hogy a jövőben profithoz jusson általa”, írta Oliver Burkeman.

Senki nem sejtette, hogy megszűnik a viszonylagos biztonság, a kiszámíthatóság, kalandvadászok-

ká lényegülnek át a magukban addig vállalkozószellemet fel nem tételezők. Akikben meg nem volt fel-lelhető, a bezárt munkahelyek, szétesett közösségek, megszüntetett munkásszállók emberei munkanélküliként, hajléktalanként tengtek-lengtek sokáig, vagy mindvégig. Hozzájuk nem talált el a szükségletek sorozata, amit az új rend vetített az emberek elé, azzal kecsegtetve, ha ezt is megveszed, boldoggá tehet, ha azt is megveszed, boldoggá tehet. Az emberek többsége, a fogyasztói társadalom mézeshadzagjára tapadva, elhitte, hogy az élet célja a javak megszerzése felett érzett boldogság, nem az értelem.

„Nagy Testvér mindent megtesz, hogy ne tudj koncentrálni. Mindent megtesz, hogy elárasszanak az ingerek, hogy elsorvadjon a képzeleted. Ha a világ folyamatosan eltelít, nem kell azon aggódniuk, hogy mi jár a fejedben.” írta Chuck Palahniuk.

A rendszerváltozások után sorra jelentek meg visszaemlékezések, készültek filmek, szaporodtak panaszlisták, hihetőek és humorosak. Utóbbiak között például egy ötvenes években kitelepített család sarja mesélte el megpróbáltatásai egyikét, hogy gyerekkorában mekkora öröm volt, ha májkrémes kenyeret ehettek. A mi nemzedékünk szinte mindegyikének az volt (nevettető visszagondolni is). A szemellenzős viszonyulás társadalomhoz, világhoz, rendszerekhez mit kérdőjelez meg, újra és újra? Az oda nem figyelés hiányára, az emlékezet szelektivitására mutat rá?

Tereza Bouckova írta, hogy annak idején, belső ellenzékiként, meggyőződése volt, hogy az erkölcsi posványról a kommunisták tehetnek. Tévedtem, vallja be a rendszerváltás után.

Ahogy a második világháború után hirtelen sok-sok partizán teremtdőtt az életrajzokban, és több ezer kisfasiszta lépett be a kommunista pártba (kis-kommunistának), olyan módon derült ki, hogy mennyi, de mennyi ellenálló volt az átkosban is, akik, ha más nem jutott, belülről bomlasztottak. Ha el akarsz jutni a forráshoz, az árral szemben kell úsznod, az árral együtt csak a szemed úszik, hangzik az erkölcsi hittétel /idegen szavak szótára:erkölcs/. Farizeus felhangja van-e az állításnak?

Azt hisszük, hogy elég felvenni a páncélt, és tiszták maradunk és sértetlenek. De nincs páncél. És senki nem elég erős.

A két világháború szűk félévszázados szembenállásának megszűnte után mégsem következett be az elvárt nyugalom, a globális béke.

*Mert éj lett, és a barbárok nem jöttek el.
S futárok érkeztek a limesek felől,
Jelentve, hogy barbárok többé nincsenek.
S most – vajon barbárok nélkül mi lesz velünk?
Ők mégiscsak megoldás voltak valahogy...*

A reményekkel kecsegtető türelmi időszak, a kulturális, társadalmi, gazdasági pezsgés után, páratlan gyorsasággal jelentek meg az új populista csoportosulások, pártok, akikről Adam Michnik a következőket jegyezte fel: Ügyesen pengetik a haza és a hagyomány, a vallás és az erkölcs védelmének húrjait. Az új populizmus lényege a hatalom összpontosítása, a provincializmus, az euroszepticismus, az értelmiséggel szembeni bizalmatlanság, az ellen-ségkeresés, az idegengyűlölet.

Innen már csak rövid lépés a szélsőjobbig, vagy tán annyi sem kell. Retorizálásuk, a történelem iránt érdeklődők számára egyértelműen, hasonlítani kezdett a huszadik század harmincas-negyvenes éveiben elhangzott náci propaganda beszédekre. Akik bizonyosságot akarnak, nézzenek bele akár Victor Klemperer A Harmadik birodalom nyelve című könyvébe.

„Szemügyre veszik az embert, fenyegetést jelent-e, vagy fenyegetni kell-e?”/ Celeste Ng. Földünk hányatott sorsú országaiban, ma, mit remélhetünk? Lehetünk-e optimisták? Elfojthatjuk-e a pánikot?

A demokrácia kiürült fogalommal vált. Anne Tyler egyik könyvének szereplői vitatkoznak róla: „A szólásszabadság megvan, de semmi más. Elmondhatjuk ugyan, amit akarunk, de a kormány oda se neki, teszi, amit akar. Olyan ez, mintha egy szörnyű hely felé tartó hajón volnánk utasok, valaki más áll a kormánynál, és az utasok nem ugorhatnak ki közben.”

A demokrácia svédasztal, mindenki kiválaszthatja, ami ízlik neki, de a bőség nem azt jelenti, hogy romlott dolgok is elhelyezhetők ott, hangzik a kézre eső aforizma is a témához, de ki figyel oda?

Méltatlanul alábecsült tevékenység a figyelem. Nem figyelünk, hatalomra juttatunk hatalommániás embereket, és ott tartjuk őket, a hatalomban. A hatalomtól pedig, Kurt Vonnegut nyers megfogalmazása szerint „az emberi lény seggrészeg csimpánz lesz”. Ugyancsak ő állapítja meg, évtizedekkel ezelőtt saját országának viszonyait felmérve, hogy „társadalomból közönséggé váltunk”, de ez a megállapítás mára szinte általános érvényűvé vált mindenütt.

Bámuljuk a vezetésre pályázókat, mint celebeket, a valóságshow-ban. Aki jobban játszik, aki érdekesebb, nagyobb esélye van, és elhitetheti, ha ő

Azt hisszük, hogy elég felvenni a páncélt, és tiszták maradunk és sértetlenek. De nincs páncél. És senki nem elég erős.

megy elől, akkor tudja is, hova tart. A tizenötperces hírnevet áhítózó celebek világában az egó és a blöffölési tudás, a nagyotmondás és a showmanság, némi cipollasággal fűszerezve, a „beszélj úgy a választókhoz, mintha tizenkétéves gyerekekhez beszélnél” vezérfonál, vezető tulajdonságaivá váltak a jelen politikai nagyragadozóinak.

Az az abszurditás a világban, hogy a hülyék mindenben biztosak, csak az okosok kételkednek, állapította meg Bertrand Russell.

Felnőttek mellettünk, közöttünk apolitikus, új nemzedékek, akik okos készülékeik vonzásában keringenek, kattintanak és kattintanak, közben nem értik, a való világ, amire nem igazán figyelnek, miért áll ellen sürgetéseiknek. „Régebben a media társadalmi felelősséget vállalt, korrektül tájékoztatta az embereket. Most a tőke irányít, a félelem és a hírességek versenye ez a nézettségért, a kattintásokért”, írta Samuel Bjork. Ilyen a való világa a mostani gyerekeknek, fiataloknak, akik magukra hagyottak, akár az előző nemzedékek.

Látom, azt akarja, hogy gondolkodjak, mondja Angie Cruz könyvének nehéz sorsú főhősnője, a szociális előadónak, dicséretként. Dicséreteket volna jó osztogatni mindenkinek, aki azt akarja, hogy gondolkodjunk. Kire, kikre oszthatnánk ilyen szerepet?

A dalai lámára, aki kijelenti, hogy a bolygónak nem több, sikeres emberre, hanem békét hozó, gyógyító, újíto, mesélő és szerető emberekre lenne sürgősen szüksége? Ki figyel oda?

Nem elég a fuldokló gyerekeket kimenteni a folyóból. Valakinek el kell indulni felfelé a folyó mentén, és megakadályozni, hogy a gyerekeket beledobálják. Ki legyen az a valaki?

„Az ember az ösztönei ellenében túlértékeli kulturális képességeit. Megdöbben és szörnyülködik a háborúk borzalmain. Pedig nem az történik, hogy az ember ilyen mélyre süllyed, hanem az, hogy soha nem emelkedett olyan magasra, mint képzelte.” írta Freud.

Olyan világban élünk, ahol az emberek globális és megalapozott félelmei közül élen járók a klímaváltozás miatti félelmek, az élővilág elpusztulása miatti félelmek, a háborúktól, a világjárványoktól, a szélsőjobb megerősödésétől való félelmek, amelyek, persze eltörpülhetnek az egyéni félelmek mellett mind. A múlt megváltoztathatatlansága miatti csüggedés, a jövő ismert és rejtett félelmei miatti aggodás nem könnyed foglalatosság. Kiragaszthatnánk magunkra a matricát, amit egy réges-régi autón láttunk: Száguldunk és félünk.

*A sorsom nem volt könnyű vagy nehéz,
múltat és jövőt még nem festett az ész,
idő nem volt, csak az örök jelen,
mely, mint a pont, kiterjedéstelen*
– írta Weöres Sándor a gyerekkorról.

21

Mélán mozgó bolygónk lakóinak, megválasztott vezetőikkel, szinte maradéktalanul sikerült ez a jelenben élés, amivel nem is lenne különösebb probléma, ha nem tudnánk, hogy csak gyerekek (és az állatok) élhetnek maradéktalanul a jelenben. Ők nincsenek tisztában a következményekkel, ők nem látják okok és okozatok összefüggéseit, vagy nem törődnek vele, mert nem kell felelősnek lenniük semmiért.

Csak a felnőttek sajátja az a felelős látásmód, ami tekintetével múltat és jövőt egyaránt átölel.

Mikor nővünk már fel végre?

Ungvári-Zrínyi Kata

Ismerős idegenség. Ferencz S. Apor és maszkjai

Ferencz S. Apor sok médiumban alkot: az installációk és objektumok mellett grafikák, szobrok, fotók, videók is szervesen hozzátartoznak művészi gyakorlatához. A művész mindezen műfajokban leggyakrabban assemblage módszerekkel épít jelentést, olykor tárgy és kép, illetve meglévő és alkotott dolgok között is, sokszoros szemantikai csavarokkal. Az eredmény olyan szuggesztív asszociációs tér, amely sokszor rejtvénytű, gyakran bizarr vagy abszurd, de poétikus viszonyokra épülő szerkezete nagyon kifinomult.

Hatásmechanizmus

Az alkotások szimbólumrendszere hatásos, kulcspontjai ismerősek, miközben maga a végső jelenség kicsit sem válik szájbarágóssá – mindez a munkák poétikus univerzumán belül marad. Az assemblage-logikának megfelelően ebben a világban a lineáris vagy összefüggő narratíva helyett töredékes, asszociatív fogalmi környezet jön létre. A

UNGVÁRI-ZRÍNYI KATA (1987) műkritikus, kurátor, vizuális művész. Marosvásárhelyen él, legtöbbször a K'Arte galériával dolgozik együtt.

gondolatok kollázsa mint szimultán tapasztalat formál tartalmat, amely nem logikus és ok-okozati struktúrákra, hanem sokkal implicittebb, intuitívabb és finomabb viszonyokra épít, és ezzel egyfajta különös relationalitás is érvényesül.

Formaiság

A Ferencz S. munkáiban az akár formailag, akár a látvány szintjén megjelenő tárgyak vagy az emlékezet, vagy a populáris kultúra, vagy valamiféle

Részlet a kiállításból

Munkás-művész lovagi maszkok, 2025

szubkultúra karakteres tárgyai. Megidézésre kerülnek: modernista és régebbi, rusztikus tárgykultúrák, valamint kortárs design trendek, amelyekben ezek tovább élnek (vintage és retró tárgy- és képformák). A végeredmény mégsem nagyipari jellegű: egyfajta személyes dizájnoság hat a művekben, erőteljes materiális jelenléttel; ezt erősíti a precíz és kifinomult manuális kivitelezés, és az a komponálási mód, amely a tömeggyártott tárgyak esetében is azok egyéniségét és egyediségét teszi láthatóvá. A kontrasztos anyaghasználat hol kiemeli, hol pedig képpé, jellé, illetve motívummá simítja a tárgyakat, ezért olyan, mintha Ferencz S. magát az anyagot nem arra használná, hogy a valósághoz közel kerüljön, hanem segítségével sokkal inkább eltávolítja a látványt minden jelenségtől, ami ismert, kézenfekvő és könnyen kategorizálható. A munkák sokszor a tárgyi világ spontán ökoszisztéma-alakulásainak tűnhetnek – az emberi társadalom tartalmi kivetülései mentén.

A maszkos sorozat

Az ember képe

A hegesztőmaszk eredeti szerepe nem az identitásképzés: nem reprezentál, és nem elrejt; sőt: viselője számára éppen magát, a vizuális érzékelést teszi lehetővé. Jelen sorozatban azonban funkciója átfordul: ő maga válik látványelemmé – tehát valami, ami soha nem került esztétikai megfontolás alá (ez az a tárgy, amely még használat közben is jóformán láthatatlan: egyfelől a szemkárosodás veszélye, másfelől a szemlélő esetleges saját maszkja által még tovább nehezített látási viszonyok miatt egy

ténylegesen *látványtalan* tárggyal van dolgunk) –, most olyan markáns szerepeket kényszerül magára öltetni, amelyek megjelenítésére nem rendelkezik megfelelő felülettel. Akarva-akaratlanul is ügyetlen avatárok, reduktív interfészek jutnak eszünkbe – az online kommunikáció jellegéből adódóan korlátozott és javarészt hiányos önmegjelenítési formák.

A maszkos alkotások egy része (leginkább a sorozat 2013–14-es periódusából) kimondottan identitás-maszk. Ezek azok az egyénített formájú tárgyak, amelyek viselőjükhöz idomulva karakter-kiegészítőként jelennek meg (mint például a kisfiú, a

Ketten szarvassal a nyakukban

fotómodell, a menyasszony és a vőlegény, vagy akár a bajai szirén maszkja, amely tükröződésével válik reprezentatívvá). Az említett munkák esetében a rejtőzködés és megjelenés közötti Senkiföldjén való lét az elsődlegesen aktivált asszociáció.

Az egyéni maszkok kapcsán ugyanakkor felmerül a korlátoltsággá torzult identitáspolitikák gondolata is: egy sematikus reprezentáció vagy uniformis viselésével bárkinek joga van a saját egyéni típusú csőlátásához... A vizuális szűrő alkalmazásán át csak a tűzijátékok látványosságával ható fényjelenségek érhetik el viselőjük ingerküszöbét, maga a világ pedig gyakorlatilag szinte láthatatlan vagy értelmezhetetlen marad. A hegesztőmaszk gyakran legalább annyira elszigetel, mint amennyire megvéd.

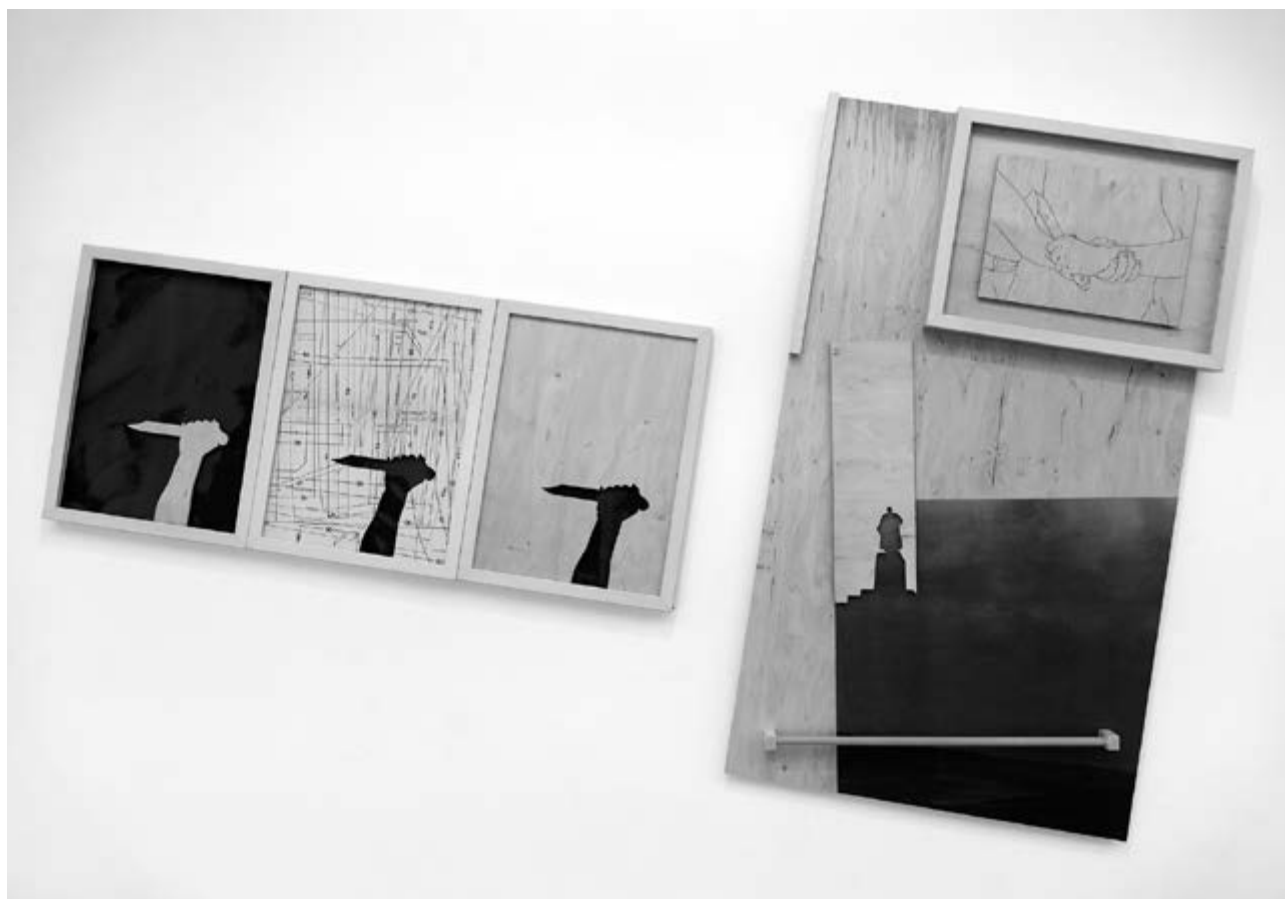
Munka

Az adott külső dologra történő fókuszálással legtöbbször a belső fókusz elvesztése is megtörténik, a beszűkült figyelem pedig a lényünk beszűkültségét is eredményezheti. Tudományos kísérletekből ismerős lehet az a tény, hogy amikor az ember egyetlen feladatra koncentrál, a figyelmével együtt az észlelése is korlátozódik, és akár egészen látványos dol-

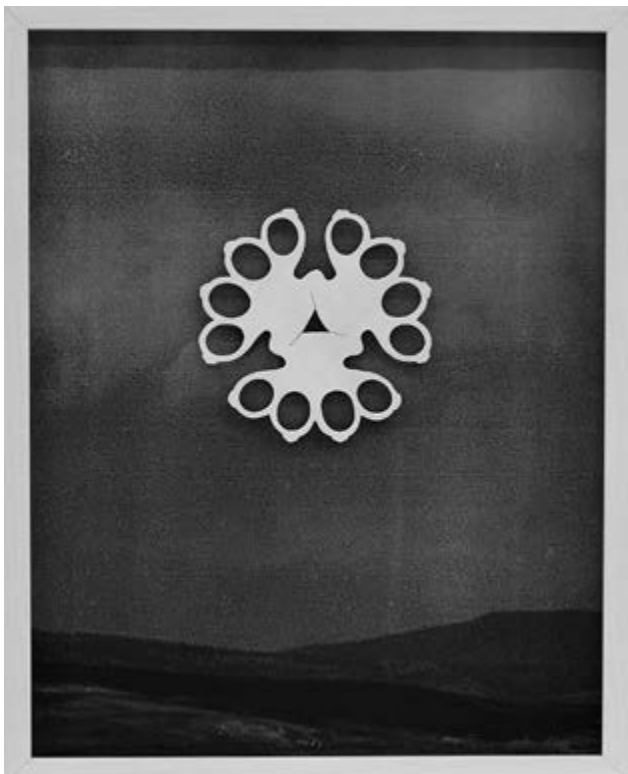

Megszelídült jelképek 1, rétegelt lemez, nyomtatott vászon, 2025

24

A barátság kazettái, 2025

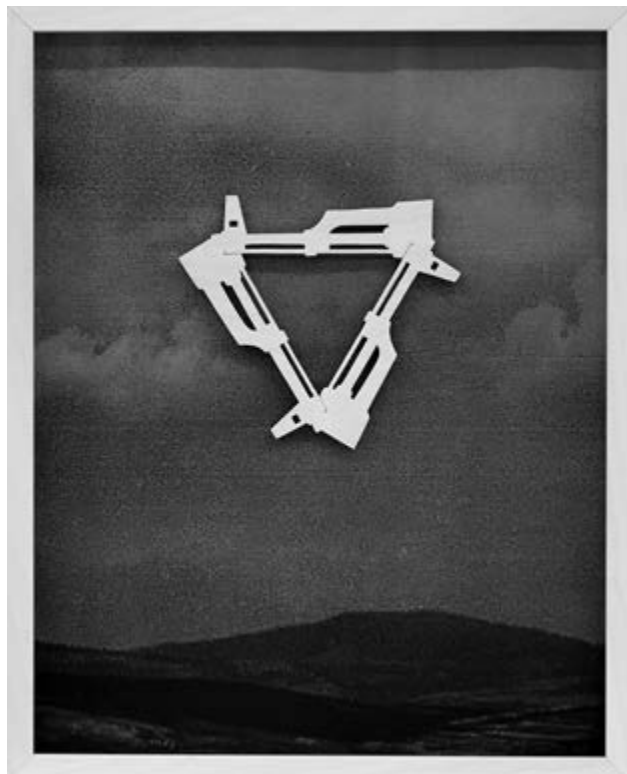

Megszelídült jelképek 2, rétegelt lemez, nyomtatott vászon, 2025

gok is észrevétlenek maradnak számára, kivonva magát az élet többi dimenziójából. Az ellenőrzés külső helye (pszichológiai terminus), amely a fenti identitás-tematikához kapcsolódik, szintén lehet ennek a túlzott „kifele figyelésnek” az egyik vonatkozása – és a maszkos sorozat esetében is tökéletesen alkalmazható metafora.

A hegesztőmaszk különböző helyzetekben való felbukkanása bizarr zsánerképeket teremt, melyekben minden gyakorlati vonatkozása metaforikus tartományokba lép át. Így történik például, hogy a védelem és védekezés célja a nézővé válás lesz – ami pedig ebből következik, az a kiüresedett látszatközpontúság, olykor fetisisztikus jelleggel. A munka kényszeressége rányomja bélyegét az intim szférára, míg az emberi lény a látványfogyasztói társadalom és a kapitalizmus szélsőségei közepette elértéktelenedik.

És mivel a hegesztőmaszk elsődlegesen munkaeszköz, a motívum sokszoros ismétlése és különböző mindennapi helyzetekbe való beemelése további témákat vet fel, mint például a mesterségek versus az iparosítás, az állandó munkakészültség (a munka és magánélet egyensúlytalansága), és a munkás/alkotó elidegenedése. Az *Arany maszk* című manipulált fotó például az iparosítás mellett a munka (és a biztos, bár szűkös és a szabadságjogok

Megszelídült jelképek 3, rétegelt lemez, nyomtatott vászon, 2025

feladásával együtt járó megélhetés) értékességét ironizálja, összekapcsolva azt a kommunista „aranykor” fogalmával is, amely munka- és növekedéskultusza révén a munkajelenség inflálódását hozta.

Megjelenik egyúttal a kulturális vagy szellemi munka témája is. Ferencz S. művésztelepi részvételei során olykor a „munkás művészek” megközelítést is kiaknázza (a művészetnek a munka fogalommal való bonyolult viszonyát, melyben az élvezeti faktor vagy az antiutilitarista szempont meghatározó tényező), és tematizálja többek között a kultúrharc különböző aspektusait (*A függöny*, *Szkander*), illetve fanyar utalást is tesz a művészi munka helyzetére és a művész státuszára vonatkozóan (*Fűtőházi barokk*).

Lokalitás

Ferencz S. munkásságában kiemelt szerepet kap a rurális valóság és a különböző periférikus szituációk. A lokalitás ezen témái józan távolságból, kritikusan, de nem elbagatellizáló iróniával kerülnek tárgyalásra: a művész a jelenségekhez mindig némi képp belső, a jelenséghez közeli szempontokból közelít. Rálátása és humora nem az objektív néző éleslátó távolságából, hanem egyfajta érző tapasztalati közelségből születik – de természetesen ez kicsit sem téríti el a gesztusok kritikai élet: a nosztalgia negédes, torz formája ki van zárva. Van valami erős

Szemerei szerepcsere, 2014

emberi mag abban, ahogyan a hurkás hasú kisgyerekek épp csak hogy becsúszott kis motorján, Crocs papucsával a képbe, maszkosan szemünkbe nézve a látszólag kőkorszaki díszlet előtt (*Cross*), de abban is, ahogyan a *Fűtőházi barokk* analóg cyborg művész-szentje teljes ihletettségében vagy teljes meghatottságában maszkja alól tündérhaját ereszt... A magányos kultúrhős pátosza találkozik az egyszerű dolgokkal – mindez valahol a szakralitás talaján –, és erősen rétegzett, kifinomult tartalom születik.

Na de hogy néz ki a pandémia a rurális környezet kollektív elszigeteltségében? A *Pandémia* fotó című munkán a kancsók élő, egészséges formái erős kontrasztban állnak a kép többi részével – a kompozíció releváns elemei kizárólag a hely szellemét megtestesítő kancsók és az ebben az esetben magát a rendszert jelképező maszkok. A semleges, egyszer használatos anyagokba bújtatott emberi anyag csak formai moduláció és pusztán utalás a jelenség háttérnarratívájára. A fotóhoz felhasznált tárgyak materi-

*Függőleges
búzamező, 2023*

Szemerei szerepcsere, 2014

alitása még két dimenzióban is nagyon szuggesztív – Ferencz S. valóban érzi és megfelelően használja az anyagok nyelvét.

Végül pedig, a *Ketten szarvassal a nyakukban* tökéletes szintézise a székelgyföldi rurális viszonyoknak, pontosabban a helyi mikroközéletnek. A kép egymagában olyan, mint egy kis költségvetésű rusztikus szappanopera, a vidéki politikusok és egyéb előljárók tipikus önigazoló és fennforgó, bazsarózsás szarvasbőgéseivel. A macsós figurák látványa egyúttal a korrupcióra és a profithajhász, tékozló természetgazdálkodásra is utal – és ebben

egy jó adag gyász is van. Hiszen a munkák megmutatják a jelenségek karakteres, félszeg báját, de a hozzájuk tartozó bizarr vagy torz valóságsíkokat is: olyan diszsonanciával, amelyet csak maga a valóság nyújthat.

Egyetlen konklúzió sem megkérdőjelezhetetlen, minden mélyebb tapasztalat megérint ugyan, de kicsit értelmetlen is egyszerre, az élmények pedig távoli motívumok, amelyek megindítanak esztétikumokkal, kicsit szórakoztatnak is, de ugyanakkor súlyuk is van. Ismerős létélmények ezek, melyek leginkább abszurdban mérhetők.

27

*Natura conservata 1.,
2023*

FERENCZ S. APOR

1975-ben született Csíkszeredában. Tanulmányait a Nagy István Művészeti Középiskolában végezte, majd 1996–2001 között a Bukaresti Képzőművészeti Egyetemen tanult. Tagja több szakmai szervezetnek: a Romániai Képzőművészek Szövetségének, a Barabás Miklós Céhnek, a budapesti Caffart Képzőművészeti Egyesületnek és a MAMÚ Társaságnak. Számos kiállítás és szakmai rendezvénynek volt kurátora/társkurátora, többek között a Pesti Vigadóban, a Műcsarnokban, az Erdélyi Művészeti Központban vagy a Csíki Székely Múzeumban. 2017-től a Sepsiszentgyörgyön és Csíkszeredában megrendezett nemzetközi Székelyföldi Grafikai Biennálé szakmai vezetője.

Művészetében főként saját létének és környezetének problémáit dolgozza fel, személyes hangvételi munkáiban hangsúlyosan jelen van az emlékezet rétegeinek vizsgálata is. Sokszor privát tárgyaiból, családi fotóiból installál, kollázsol vagy újraértelmez. Munkásságában gyakran jelennek meg társadalomkritikai elemek, de ugyanúgy helyet kap a humor és az ironikus

hangvétel is. Eszköztárában fontos szerephez jut a talált tárgy, és olykor beemeli a „provinciája” tárgyi kultúrájának egy-egy elemét is.

Szakmai elismerései között szerepel a Communitas Alapítvány alkotói ösztöndíja (2003, 2010), a Budapest Galéria ösztöndíja (2006, 2019), a NKÖM és az Illyés Közalapítvány Hollósy Simon-ösztöndíja (2006), a Barcsay-díj (2011), a II. Székelyföldi Grafikai Biennálé különdíja (2012), a Magyar Művészeti Akadémia hároméves művészeti ösztöndíja (2021–2024) és számos NKA alkotói támogatás. Szülővárosában él és alkot.

A művész április 30-án nyílt csíkszeredai kiállítása, munkásságának utóbbi tíz évét mutatja be retrospektív jelleggel a Csíki Székely Múzeumnak otthont adó Mikó várban. A Reduktív narratívák összegző címet viselő reprezentatív kiállítás, négy nagy témakört vonultat fel, számos műfajban és médiumban a múzeum öt termében. A tárlatot dr. habil. Erős István a Magyar Képzőművészet Egyetem rektora nyitotta meg. 2026. július 26-ig látogatható.

Részlet a kiállításból

Közel egy hónapon át volt látogatható a Léda-ház kultúrtérben GAGYI JUDIT ESZTER helyspecifikus installációja. A megnyitón a művésszel SZÜCS LÁSZLÓ folytatott párbeszédet, az alábbiakban ennek szerkesztett változatát olvashatják, míg keretes anyagunkban SALL LÁSZLÓNAK ugyancsak a vernisszázszen elhangzott lírai reflexióját.

Mi született meg előbb benned, a kiállítás formai koncepciója vagy a téma, a tartalom, amit ebben a formában végül megvalósítottál?

Jelen esetben a téma volt hamarabb. 2022-ben kezdtem a DLA képzést a Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskolájában, ehhez képest a jelenlegi témám, *a szöveg/környezet és lépték vizsgálata* 2023-ban kezdett kirajzolódni komolyabban. Segítségemre voltak a témavezetőmmel, Rozmann Ágnessel való konzultációk, illetve az utóbbi egy évben a Collegium Talentum tutorommal, Horváth Gizellával folytatott megbeszélések.

A témánál szöveg alatt értem a betűt mint vizuális jelet, a kompozíciós egészt és a verbális tartalmat egyaránt. A környezet értelmezhető nemcsak fizikai

térként, hanem egy mentális térként is. A lépték alatt pedig nem a földrajzi vagy a műszaki értelemben vett léptékre gondolok, hanem vizuális művészeti értelemben az emberhez viszonyított méretre.

A koncepció jóval a témaválasztás után született meg, 2026 elején, mert helyspecifikus installáció lévén előre tudnom kellett, hová, mekkora, milyen fizikai adottságú térre tervezem a kiállítást, és milyen mértékben használhatok metaforikus szövegeket. Három fő vonulatra építettem:

1.) A lábjegyzetek beágyazása a térbe: ugye azt várnád, hogy a lábjegyzet valamilyen félreeső helyen legyen. Ehhez képest itt egy felcseréléssel játszom, a lábjegyzet nem alulra kerül, a lábad alá a padlóra, hanem rögtön a szemed elé, a falra. A padlón egy semleges, monoton, meditatív, önreferenciális fő szöveg fut: „AZOK A TÖNKRETÉTELEK... EZEK A* TÖNKRE**MENETELEK***... MENETE⁴LEK!... MENETELEK...! ME^{!!!}NETELEK...?? ME^{???}NE[?]TELEK^{?)}... ME^{?)}NTELEK****... EZ A HELYREHOZATAL.” A beékelte lábjegyzetek megtörik, megállítják egy-egy pillanatra a munka bejárásának folyamatát, ahogy a padlóról a falra irányítják át a figyelmet. A falon a lábjegyzetek szövege egy metaforikusabb olvasatot hordoz, ezt erősítem formailag azzal, hogy itt a saját kézírásom használom.

29

Fotók: Torkos Márk Erik

2.) A lábjegyzet mint rövidítés: a térben a legelső lábjegyzet egyben a kiállítás címe is: **Shortcut*. Amikor a néző a térben ehhez a *-hoz ér, eldöntheti: balra megy tovább és bejárja a „(tönkre)menetelést,” vagy egyenesen az ajtó felé, amin a **Shortcut* szerepel. Ha ez utóbbit választja, lerövidítheti az egészet és egy új térbe lépve rögtön a „helyrehozatalhoz” kerül.

3.) A léptékváltás: a **Shortcut*nál a léptéket úgy találtam ki, hogy adott betű a betűközzel együtt egy emberi lépés hossza legyen. Ez kültéren és beltéren változó, nyitott, illetve zárt térben különbözik a lépéshossz. Jelen esetben beltéren még inkább, mert a padlón futó fő szöveget tagolják a lábjegyzetek: meg is kell állni, ha ezeket el akarod olvasni. Másrészt, bent a padlón a fő szövegben kereszteződések vannak átlátszó vinylfóliából. Ezek még kisebbek, mert a mozgás lelassul amiatt, hogy csak akkor veszed őket észre, amikor közel érsz, illetve mert csak szögváltással olvashatóak ki, folyamatosan mozogni kell, hogy a fény pont a kiolvasni kívánt részen csillanjon meg.

A vizuális élmény és a tárlat üzenetének kettőssége mit jelent számodra? Képzőművészet és irodalom, műtárgy és szöveg határvidéke a Shortcut. Te írsz is, alkotsz is, mennyire fontos számodra ez az átjárás a műfajok között?

A megnyitón úgy fogalmaztam, hogy utálok a vegytiszta dolgokat. Fontos számomra az interdiszciplinaritás. 2018-ban kezdtem komolyabban keres-

ni a képzőművészet és az irodalom közötti kapcsolódási pontokat, képverseken és művészkönyveken keresztül. Aztán egy idő után már nem elégített ki, hogy készítek egy munkát 2D-síkban, azt felrakom a falra, és akkor tudom, hogy most egy képet nézek. Emiatt kezdtem el a képversek térbe ágyazásával foglalkozni, az érdekelt, mi történik, amikor bekerülsz a munka terébe.

A művészi gyakorlathoz való hozzáállásom úgy tudnám összegezni, hogy nem hiszek a végeredményben. Folyamat/orientált vagyok... és játék-orientált. Azt játszom, hogy a formát és a tartalmat igyekszem nem megismétlő, hanem kiegészítő viszonyba helyezni egymással. Ez egy oda-vissza mozgás: amit elmondasz verbálisan, arra rákontrázol vizuálisan, és fordítva. Ennél a kiállításnál ez még kiegészül a térbeliséggel és a mozgással. Így lesz ebből váltójáték, humor, irónia vagy épp önellentmondás (pl. „****az a baj, hogy 3-nál tovább nem számolja a csillagokat az ember,*” aztán a végén, a folyosón, ami a helyrehozatalhoz vezet: „****ma nem viszek haza semmi olyat, ami tönkremehet*”).

A tárlat kettős üzenete nem csak a váltójátékból fakad, hanem a munka megvalósulásának folyamatából is. Abból, hogy a **Shortcut* a precizitás és a helyszíni véletlenek határán mozog. Mert az installálás során az alkotó mindig szembesül új problémákkal, annak ellenére, hogy tervezett, modellezett, tesztelt előre. Én szeretem ezeket a kihívásokat, különben nem tudnám csinálni. Gyors alkotói döntésekre ösztönöznek és inspirálnak: vagy találsz

megoldást, hogy a problémát beépítsd szervesen a koncepcióba, vagy kiiktatod.

Erre jó példa jelen esetben a pódiumok beépítése, felhasználása a tér tagolására; vagy hogy az első udvarban az eredeti tervhez képest megváltoztattam a szöveg elrendezését. Amikor rájöttem, hogy amiatt, hogy az udvart nem tagolják falak, csak az épület, és így az ember a nagy betűket távolról simán leolvassa, akkor úgy döntöttem, a legjobb megoldás, ha testközelbe teszem a szöveget, a kaputól az ajtóig vezető útra. Illetve a hátsó udvarban az eredeti terv az volt, hogy az összes követ rajzoljuk tele kérdőjellel, akrilfestékkel, aztán út közben úgy döntöttem, hagyjunk helyet a látogatóknak is, krétával rajzolni. Ezt különben nagyon élvezték a gyerekek, míg a felnőttek főleg a 18-éves macskát, Picit szerették körberajzolni, amíg napozott. Ezt eredetileg Horváth-Kovács Panni kezdte el, aztán a macskarajzok láttán gyűltek a továbbiak.

Végül a legnagyobb helyszíni véletlen: tudtam, hogy a megnyitón sok ember fog állni a szövegen, és a látogatók számára egyfajta türelemjáték lesz várni, ha épp valaki kitakarja a megtekinteni kívánt részt. Ez is a munka része. Azt viszont nem tudtam kiszámítani előre, mennyire lesz zsúfolt. Nem rajtam múlt, de végül pont jó volt így, amennyien voltunk.

A tárlat egyfelől helyspecifikus, másfelől a befogadó részéről is aktív szerepet igényel, kiegészít. Milyen tapasztalatokkal jártak számodra a tárlatvezetések?

Igen, helyspecifikus installáció, mert ugyanezt más térben jelentésváltozás nélkül nem tudnám megismételni. Az aktív befogadói szerep egyrészt a látogatók mozgásában nyilvánul meg, illetve abban, hogy amikor belép a térbe, döntéseket kell hoznia: rálép-e a betűkre vagy sem; lerövidíti-e az utat a *Shortcut felé; követi-e a fő szöveg linearitását vagy tetszőlegesen járja be a munkát; mikor lép ki a fő szövegből, hogy elolvassa az átlátszó szövegeket; egyáltalán, mikor mondja azt, hogy a francba az egész és kisétál. Másrészt, itt a látogató folyamatosan aktív amiatt is, hogy fejben össze kell gyűrnia a vizuális tapasztalatot, a térbelit, a saját mozgását és a tartalmat, hogy egy adott jelentést ki tudjon hámozni a maga számára. Ezért is írtam a kiállítás-leírásban, hogy a kész mű mítosza itt szétesik. A kiállítás nem csak az én alkotói döntéseimből és kivitelezésemből áll. Teremtek egy térbeli és textuális ritmust, de a munka bejárásának koreográfiája a befogadók döntéseire van bízva.

Egyébként jellemző több munkámra, hogy próbálom nehezíteni a dekódolást, nem rágni szájba.

Azt viszont nehéz kisakkozni, hogy koncepciótól függően mennyi hiányt építetek be és mennyi kulcsot rejtetek el a megfejtéshez. Nem állítom, hogy ennél a kiállításnál sikerült, bevallom, volt, ami jobban átment, és volt, ami nem ment át úgy, ahogy terveztem. De a kiállításokat csak így lehet tesztelni, akkor tudod meg, mi működik, miután megcsináltad. Amikor testet ölt a teljes munka a térben, a részegész viszonya másképp kezd működni, a látogatók interakciójában megint másképp. Ezt jelenti a művészi gyakorlaton keresztül kutatni.

Hogyan működik az anyag utóélete, a dokumentálás, a visszajelzések, a kommunikáció a látogatókkal?

Visszajelzéseket közvetlen a megnyitó utáni beszélgetéseken kaptam, majd utána a tárlatvezetések, illetve az ismerősökkel, a pályatársakkal, a PKE-s kollégákkal és hallgatókkal való beszélgetéseken. De arra is volt példa, amikor épp Sall Laci tartotta nyitva a kiállítást, és beszámolt arról, hogy egy 10-12 éves gyerekcsoport volt aznap, akik nagyon élvezték a mozgást, kilogikázták, hogy ezek lábjegyzetek, feladatokat adtak egymásnak.

A visszajelzésekben az átlátszó fóliás szövegeket említi elsőre majdnem mindenki, hogy az volt a kedvence, ahogy ott mozogni kell, szöveget váltani, és így lehet kiolvasni. Illetve megjegyezték, hogy mire az átlátszó szöveg végére érnek, elfelejtik, mi volt az elején és vissza kell menjenek újra elolvasni. Olyan ez, mint egy loop. Ennek valószínűleg ahhoz van köze, hogy a fizikai térben nincs ahogy lásd az egész átlátszó szöveget egyszerre, és ennek a hiányzó total plannak a képét csak fejben ollózkod össze a különböző szövegek látványa alapján.

Egyéb visszajelzések alapján úgy látom, a figyelem átirányítása sikerült, a meditatív folyamat és a humor is átment, viszont a *Shortcut és a rövidítés döntése nem igazán. Emellett, volt, aki számára szorongást okozott, hogy eleinte nem tudta, ráléphet-e

a betűre vagy sem, volt, aki a megnyitón türelmetlenül várta, hogy valaki álljon odébb, és megint volt, aki számára túl telített volt a kiállítás. Illetve ezt nem kalkuláltam bele, de a megfigyeléseim alapján az udvaron levő szöveg felkeltette a járókelők érdeklődését is, aki épp nem futólépésben sietett el a kapu előtt, benézett az udvarba.

Maga a kiállítás a doktori mestermunkám nyilvánosságra hozatala, a disszertációhoz szükséges fotó- és videódokumentációt Torkos Márk Erik vállalta, ezúton is köszönöm neki. Készültek drónfelvételek, E/1, E/3, és 360-fokos felvételek, ezek közzététele is soron következik.

Végül szeretném megemlíteni az installálási folyamatot, ami egy masszív, egyhetes munka volt. Illetve lelőni az egyemberes munka mítoszát, és itt

is megköszönni annak a 9 hallgatónak és volt hallgatónak a PKE Művészeti Tanszékéről, akik több napon át segítettek a kiállítást felrakni. Az installálás közben a hátsó udvarban egy közös munkát készítettünk: *a siker felé vezető út / kérdőjelekkel van kikövezve / meg miegymással* (2026) kollab.: Gagyi Judit-Eszter, János-Szatmári Boglárka, Hompot Andrea, Horváth-Kovács Panna, Kiss Orsolya, Lázár Ottilia, Sabău Viktória, Sógor Aranka, Valter Henrietta, Varga Timea.

Az anyag utóéletéről annyit, hogy újra fogom hasznosítani a felszedett vinylfóliákat, összegyúrom, beolvasztom, és vagy azt szobrom ki belőle, hogy „most már a fene egye meg,” vagy egy következő versem szövegét. Bármelyik lesz is, hozzáteszem a kiállítás katalógusát, mint a most még leendő munka előéletét.

GAGYI JUDIT ESZTER (1996, Székelyudvarhely), vizuális művész, költő, szövegíró, tervezőgrafikus. Jelenleg nem aktív az alkalmazott területeken, az utóbbi két évben autonóm munkát folytatott. 2022 óta doktorandusz a Magyar Képzőművészeti Egyetemen és tanársegéd a Partiumi Keresztény Egyetem Művészeti Tanszékén. 2021–2023. között a Publicritic társszervezője és szövegírója, 2022–2024. között a noncommon. design stúdió társalapítója és szövegírója. Felsőfokú tanulmányait a Partiumi Keresztény Egyetemen végezte, Képzőművészet – Grafika

alapképzésen, majd Vizuális kommunikáció masterképzésen. Interdiszciplináris kutatásai során 2018 óta foglalkozik vizuális költészettel és művésztkönyvekkel. Ez egybeesett első verspublikációjával, szövegei a Látóban, Irodalmi Szemlében, Váradban, majd Újváradban jelentek meg. Szakmai érdeklődésének jelenlegi fókuszja a szövegalapú installációk, a helyspecifikusság és a léptékváltás; valamint a vizuális gondolkodás formáinak kutatása pedagógiai vonatkozásban.

Sall László

Betűbotlás

betűre lépni tilos!
mondá a tábla.

de ezek az üzenetek nem szavakra figyelmeztetnek.

most magukkal a betűkkel mondják mindent – nem is expliciten, csak úgy, szokásból.

miért is lépnénk egy betűre.
és egyáltalán: hogyan kerülnek ide ezek a szavak, milyen hordozókból lépnek ki – könyvből, újságból, egy cédulából – hogy egyszer csak itt legyenek a lábunk előtt.

mert nem a táblán állnak.
hanem ott, ahol majdnem megbotlunk bennük.

és talán épp ez a kérdés:
megbotlani a betűkben – vagy átlépni rajtuk.

mi tarthatna vissza minket attól, hogy részt vegyünk ebben a folyamatban – a tevésben vagy az elszenvedésben?

megpróbálunk egyensúlyozni a szavakon?
vagy meg sem próbálunk kezdeni velük semmit?
vagy talán túljárunk a szavak eszén?

és lehet, hogy épp ezek az elkerült botlások segítenek eligazodni abban a folyamatban, ami mi magunk vagyunk.

mert amit itt látunk, ebben a térben, azt elfogadjuk művészetként.

elfogadjuk, hogy beszél velünk a tér, a sík, a felület.

és közben észrevétlenül mi magunk válunk jelentéssé.

de mi van azután, amikor a betű már nem kötődik hordozóhoz?

amikor nem papíron él, nem képernyőn, nem táblán – hanem a figyelemben.

abban a rezdülésben, ami még a mozdulat előtt történik.

ahol a jel már nem anyag, hanem lehetőség.
ahol a botlás nem esés, hanem irányváltás.
ahol a szó még nem szó, csak egyensúly.

és talán ezekből a pillanatokból születnek majd azok az idézetek, amelyeket nem kimondunk, hanem élünk.

és amelyeket mások olvasnak le rólunk – egy mozdulattól, egy döntéstől, egy újabb ráncból az arcunkon.

mert a betűk nem a lábunk alatt vannak.
hanem a tekintetünk alatt.
vagy a gondolatunk mögött.

és ez a tér már nem fizikai, hanem észlelési
és talán itt van a legnagyobb kihívás:
amikor egy pillanatra felemeljük a fejünket – mit mondanak azok a belső táblák, amelyeket mi magunk írunk.

betű nélkül.
mert a betűk mögött nem a szó van.
hanem mi.
a figyelem tere.

mert bár a betűk egy része a földön, falakon vannak, azt mondom (mintha csak egy tábláról olvasván), Gagy Judit Eszter kiállításán a mű a figyelemben születik meg.

Az idén lettem ötven éves. S mivel a mi kultúrkörünkben az dívik, hogy a nők még mindig inkább titkolják a korukat, sőt, valójában öregedni sem illik nagyon, meg amúgy is, mi, errefelé élők inkább elhallgató kultúra vagyunk, arra gondoltam: hát, nem. Nem fogok úgy tenni, mintha még valami kis ötven alatti csitri lennék, és úgy sem, hogy elhallgatom, hogy öregszem. Hiszen a változó korban vagyok. Bár én amióta az eszemet tudom, változó vagyok, no, de biztosan értik, hogy most arra értem, hogy öregszem. Van perimenopauza; őszülő haj, amit hiába szeretnék valamilyen számomra elfogadható színűre festeni, nem jön össze, így ez is változó; van fájó derék, gyengülés és gravitáció. Mindenféle gömbölyded részem kezd ovális lenni. De van kerek 50 is. Ez a szám pedig nem csak egy szám. Ez egy kor. Egy eredmény. Sőt, státusz. Azt vettem észre magamon, amióta betöltöttem, másképp érzem magam. Olyan nagyon komolyan vehető nőnek, sőt, matróznak. Bár nem mindig viselkedem ehhez illően, de majd biztosan belejövök. És persze mások sem viselkednek ehhez illően velem, de majd valamikor talán fognak.

34

Arra gondoltam, ha már a *Re-Loaded* rovatommal le kellett állni, mert nem sikerült megvalósítani, amit elterveztem, akkor kezdjek valami másba. Amúgy sem voltam még félévszázados eddig soha, és emígy sem volt még az *Újváradban* önálló rovatom, csak társszerzős. Így adta magát a lehetőség, és a téma az utcán hevert. Pontosabban a naptárban.

Úgy tervezem, ez egy személyesebb hangvételű rovat lesz, de megtartom a tudománynépszerűsítő jellegét is, csak most az öregedéssel, az ötven feletti emberek viselkedésével, problémáival foglalkozom. Ez a rovat azt is szeretné megmutatni, milyen az élet, főleg a női része a lemez másik oldalán. Azért is kezdek bele, mert nem olyan régen hallottam – talán a tévében, de ebben a korban ki emlékszik már pontosan?! –, hogy a mi térségünkben (legyen az romániai vagy magyarországi) alulreprezentált az ötven-hatvan feletti médiamunkások aránya, de még a meghívottaké is alacsony. Talán a közszolgálati médiumok még csak-csak foglalkoztatnak vagy hívnak meg „idősödő” embereket, bár inkább férfiakat, mint nőket, de a kereskedelmi adókra ez kevésbé érvényes. Az információ megmaradt bennem, így

gyorsan szét is néztem a kollégák között, és vihorászva állapítottam meg: szinte bakfisnak számítok a szakmában. Nálunk, a romániai magyar, kisebbségi médiában. Mert azért azt hozzá kell tenni, hogy a többségi oldalon – legyen az román vagy magyar – megállja a helyét a kijelentés.

Magyari Sára rovata Az 50 színes árnyalata – rovatindító vallomás

A címválasztás egy kis játék. Persze, rájátszás arra a bizonyos könyvre meg főleg filmre, amelyiknek főszereplői egyáltalán nem ötvenesek és nem is színészek. Bevallom, szeretem azt a trilógiát. S azt is, hogy én végigsírtam a mozifilmet. Talán az egyetlen voltam abban a nagyváradi moziban, aki sírva jött ki a filmről. S mikor Krisztín megkérdezte, de hát miért sírok, valami olyasmit mondtam, mert szeretnék én is annyira bízni, mint Ana. Akkor még nem tudtam, hogy valójában én sokkal jobban bízom. De visszatérve a rovatcímhez, annak is a második egységéhez, a *színes* szó többletjelentéséhez, érdemesnek tartom már az elején tisztázni, ez a témaválasztásra utal vagy a hangnemre, esetleg valami olyasmire, ami most még nem jut eszembe, de nyitva hagyom magunk előtt az ajtót, mert ki tudja.

Sok mindenről szeretnék írni, főleg olyasmiról, amiről inkább hallgatni szoktunk, de nem feltétlenül azért, mert nem illik róla beszélni, hanem például azért, mert bár beszélénk róla, mégis kevesen figyelnek arra a témára vagy ránk, pedig fontos lenne. Most mondjuk az jutott eszembe, hogy a csontritkulásról. Mármint nem orvosi szempontot érvényesítve, hanem például azt, mikor az ember lánya ötven lesz és elmegy a szokásos évi orvosi ellenőrzésre, hirtelen megjelenik egy csomó új vizsgálat. Ilyen ez is. Kérdeztem is az orvost, ezelőtt egy

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense.
1976-ban született Nagybodófalván. Rovata van a Temesvári Rádióban és a Nyugati Jelenben.
Legutóbbi kötete: *Tandem* (Holnap Könyvek Kiadó, 2024).

félévvel, mikor utoljára ott voltam, miért nem írta fel. Válasz: mert akkor még nem voltam ötven. Így olyan érzésem lett, hogy megvolt a születésnap este, s másnap reggeltől a csontjaim nekiálltak ritkulni. Bár erről még az is eszembe jut, hogy a fodrász meg nekiállt ritkítani a hajam, mert szerinte meg ötven felett – egy ideig – megvastagszik a hajsál. Hát, nem is tudom, mit gondoljak.

Arról is szívesen írok majd, mit jelent az *öreg* és az *idős* szó. Mert hiába mondogatják nekem, hogy öreg az öreganyám és az országút, ha az én nagyim már sok éve halott, az országút meg csupa kátyú, akkor is, ha még igen friss. Szóval ezeket a dolgokat nem értem, de azt érzem, hogy már nem tudok 14 órákat állni túsarkúban, és egész éjjel ugrabugrálva táncolni sem. Igaz, érdekes módon az utóbbira nem is vágyom, de a gyönyörű cipellőimről nem akarok lemondani.

Mindenképpen szót fog ejteni az ötven előtti utolsó pillanatokról. Ezt azért tartom fontosnak, mert hiába gyakorlom a tanult ember magatartást, azért volt valami ijesztő érzés bennem. Már-már félelemszerűség. Ugyanakkor arról is szívesen vallok, hogy megértőnek és elfogadónak kell lennünk magunkkal szemben, mert az élet természetes velejárója ez az állapotváltozás.

Amúgy meg nagyon élvezem ezt az időszakot. A perimenopauzát is. Az orvos új vizsgálati listáját is. Mondjuk, a hajam színeváltozása inkább dühít, a becsípődött derekam meg zavar, de az oválissá váló formáimat kimondottan kedvelem. Érdekes. Tudják, kimondottan örülök, hogy megérhettem ezt a kort, és tudatom teljességében figyelhetem testem-lelkem-szellemem változásait. Valami érdekes megelégedés tölt el: minden úgy van jól, ahogyan van. Így ötvenesen és színesen.

KINDE 70

Születése 70. évfordulóján **Kinde Annamária**ra emlékezünk 2026. június 11-én, csütörtökön 19 órától a Léda-ház kultúrtérben. A költő megzenésített verseit előadja a magyarországi Körömvirág együttes. A belépés díjtalan.

Mindig szakadék felett alkot az ember

Lackfi János író, költő, műfordítóval Nagyváradon beszélgetett Szlopp Bernadette

Szlopp Bernadette: Rohan a világ, vagyis inkább mi magunk rohanunk benne. Ebben a fokozott fordulatszámú működő életben van-e még „lassú gondolkodás”? Mi az irodalom szerepe? Változott-e ez a szerep, és – ha igen – hogyan?

Lackfi János: Én is elég pörgős figura vagyok, munkát munkára halmozok, ráadásul élvezem is workoholizmusomat. Mert a nyelv, a sztorik, a képek, a ritmusok betegesen izgatnak, mindig újabb és újabb művet ígérnek. Szerencsére szív- és érrendszeri betegségem miatt napi tízezer lépésre köteleztek a dokik, így imasétával lassulok bele a tájba. Nagyon szeretek sportolni, és a foci is rám kényszeríti a maga ritmusát. Feleségem nemrég elutazott, mi meg a tízéves Julcsival Sherlock Holmes-hangoskönyveket hallgattunk és mini-biliárdoztunk. Az irodalom mindig az élet lüktetésére

Lackfi János legutóbbi nagyváradi közönségtalálkozóján, 2026 tavaszán

SZLOPP BERNADETTE 1984-ben született Nagyváradon. 2007 óta a Partiumi Keresztény Egyetem munkatársa. Szívégyének tekinti a kortárs irodalom és az olvasás népszerűsítését.

hangolódik. Azt követi, azzal cseng össze. Ma nagy a médiazaj, az irodalom olykor halk hangja nem mindig versenyképes. Másfelől a technika segíti is a versek, prózák terjedését: kiteszem ezeket a Facebook-oldalamra, és pár óra múlva ezrek, tízezrek, olykor százezrek olvassák. Ilyen lehetőség még nem volt a kezünkben. Igaz, nem árt némi szerencse, és meg is kell dolgozni érte.

SzB: A kortárs alkotók közlési formájában érezhető-e, hogy az olvasás egyre inkább fragmentált és a rövid-szöveg kereső üzemmód felé sodródunk? Hol a kulturális alkalmazkodás határa? Hol van az a pont, ahol az önkifejezés késztetésének és a nyilvánosság elvárásának kereszttüzében megmarad az önazonos író?

LJ: Nem tudom, van-e pontos határ. Megtisztelő, hogy íróként, költőként párbeszédben állok a saját korommal. Az olvasó buzdít, hozzászól, akadékoskodik, követ, megérintődik. Igyekszem alkalmi művekkel és maradandóbbakkal egyensúlyozni. Mindig olyan szöveget teszek közzé, ami valamilyen módon én vagyok. Szomorút, vidámat, töprengőt, játékosat. Alkatomhoz és figyelemzavaromhoz illik ez a kommunikációs forma. És ha csak egy embert mélyen, személyesen elér egy mű, már az is hatalmas dolog.

SzB: El tud-e képzelni olyan világot, ahol a mesterséges intelligencia társszerzőként működik?

|||||

Hogyan látja az AI-jelenség térhódítását a különböző területeken? Veszélyben van-e az irodalom és ezen keresztül a magát közölni szándékozó ember?

LJ: Egy szaxofonos írta a közösségi oldalán, hogy egy iskolai osztályban járva két gimnazista megkérte, fújja ki nekik a legmélyebb hangot, amire képes. A lehető legforróbb, legélőbb, legborzongatóbb mélyet igyekezett átküldeni hangszerén. A srácok, akiket ma elkábít a rengeteg műzsivaj, csak ennyit mondtak: „wow”. Régimódián hiszek benne, hogy ez az emberi lélegzet kellene fog akkor is, amikor az algoritmusok már mindent képesek lesznek majd utánozni.

SzB: Információviharban élünk, ömlik ránk minden, irodalmi művek is. Hogyan választja ki, hogy mit olvas? Az igényes munkákat kereső olvasó, hogyan találhatja meg azokat a könyveket, amelyek valóban szemléletformáló hatásúak és időtállóak?

LJ: Olvasok online, olvasok könyvesboltban. A netes Lackfi Kreatív Írás kurzusomra is folyton gyűjtögetek írásgyakorlásra alkalmas szövegeket. Kimásolom, fájlba mentem a szóbajöhetőket. Igyekszem visszajelezni a kollégáknak, ha tetszik, amit írtak, mert tudom, fontos, hogy számít. Meg persze csak úgy leveszek a virtuális vagy valóságos könyvespolcra valamit, ami érdekesnek tűnik, belelapo-

zok, és bár ma már óvatosan veszek könyvet, most is bepottyant a hátizsákomba egy kötet a katalán Vicent Andrés Estelléstől, benne ilyen sorokkal: „meglepetés volt nekünk az élet... óra, ami megállt, és Valaki nekünk / adta, hogy végre szétszerelhesük, / erre vágytunk kiskorunktól fogva, / és nem volt benne semmi érdekes”.

SzB: Milyen az a szöveg, ami élő és ható? Egyáltalán milyen a jó szöveg?

LJ: Ivo Andrić délszláv író szerint irodalomban azzal érhető el a legnagyobb hatás, ha az olvasót meglepjük valami ismerttel. Vagyis akkor jó egy szöveg, ha két dolog jut eszünkbe róla egyszerre. Az, hogy erre már én is gondoltam. Meg az, hogy erre ÍGY még sose gondoltam. Ismerősség és meglepetés együtthatása ez.

SzB: Változott-e az ember és az ő belső világa olyan mértékben a digitális korszakban, hogy ahhoz új nyelvre és új kifejezési formákra van szükség?

LJ: Mindig minden változik, és mindig minden ugyanaz. A szerelem, harag, gyűlölet, szégyen, megdöbbenés, undor, gyönyörködés alapmintázatai ugyanazok szerintem. Ami más, az a figyelmünk, amit hajlamosak vagyunk elszőni. Aki megkaparintja, az uralkodik rajtunk. Érdemes tudatos döntéseket hozni, ha nem akarom, hogy mások éljék le helyettem az életemet.

SzB: Miközben a világ egyre inkább a felszínes igényekre és a véleménygyártásra figyel és ennek mentén építi fel és emeli a fénybe a saját személyiségeit vagy celebjait, hogyan őrizhető meg a valódi irodalom? Mennyi fény marad ma az íróknak? Ha azt mondjuk, hogy valódi irodalom, Önnek mi jut eszébe?

LJ: A valódi irodalom rettentő sokféle lehet: vicces, komor, kegyetlen, felszabadító, mélabús vagy elvont. És még ezerféle. A lényeg, hogy örömet adjon. Még a kétségbeesett irodalomban is (ha valódi), igenis van sötét katarzis. Egy adott kor íróinak nagyon kis százaléka sikeres, nagy tisztesség a magam korának ismert szerzői közé tartoznom. Küldetés is másokkal szenvedéllyel megosztani azt, amit erősnek és fontosnak tartunk. Például, hogy Tolnai Ottó szerint a repcetábla „fény-írt ikon”, vagy Kemény István hasznavehetetlen varázsigéjét: „ma gamrama radtam”. Olvassuk Kósa Esztert: „simulnak a lombok, akár a tollak, fosztja a szél az erdőt”. És Locker Dávidot, mikor kérdezi: „hogyan különböztessük meg magunkat a karácsonyra kapott robotporszívótól?”

SzB: A munkássága egyedi reflektálás Isten jelenvalóságára, annak mikéntjére, a világra, a mindennapokra, amiben hangsúlyozódik az a gondolat, hogy az „itt” és a „most” tud mély, építő tartalmakat hordozni a nyitott szellemű és szívű befogadó számára. Volt-e olyan időszak az életének, amikor elvesztette a bizalmat a szó és az alkotás erejében? Ha volt, hogyan lendült túl ezen?

LJ: Mindig szakadék felett alkot az ember. Sosem tudja, lesz-e még egy jó szava, képe, fordulata, sztorija, ríme. De reménykedik. A reménységből tudunk írni. A reménység több, mint pusztán tudás, mert bizalom van benne és személyes szeretet. Az írónak felesleges felfuvalkodnia, magát kivételesnek gondolni. Az is felesleges, hogy folyton azon szégyenkezzünk, a művészet nem „hasznos” mesterség. A méltóságunk abból származik, hogy Isten nem a GDP miatt teremtette az embert. Nem volt rá szüksége. Boldog volt nélküle is. Csakhogy most már inkább vele akart boldog lenni. Vagyis Isten művész, haszontalan dolgot hozott létre, hogy gyönyörködjek benne. Persze nagyon fontos, hogy rutint szerezzek az írásban, hogy szinte bármikor elő tudjam rántani a gyorstüzelő szavaimat. Nagy kedvvel improvizálok színpadon. Az alapállapot viszont az, amit Makoto Fujimura ír le Hit és művészet című könyvében: nem magamtól alkotok, hanem abból a mozdulatból merítve, amivel engem is megalkottak.

SzB: Ha visszatekint alkotói pályája elejére, mi az, amiben Lackfi János, az alkotó ma ugyanaz, mint 10-20 évvel ezelőtt? Miben változott az alkotói szemléletmódja? Mi az, amiben már másként „működik”, amikor ír?

LJ: Ami megmaradt, az a munka, a bíbelődés szeretete. Az öröm, amit az elkészült munkadarab újraolvasása ad. Ami nagy előrelépés, hogy most már az írás nem a második műszakom, nem az egyetemi munka utáni kenyérkereső hobbi többé. Napom rit-

musát én szabom meg magamnak, no meg a megírandók. Megtalálnak testhezálló felkérések, megélek a tollamból. Nagyon szeretek kreatív írást tanítani, kétszázharminc ember tanul nálam a neten keresztül.

És folyamatosan állítom a fókuszot. Mostanában szeretek hosszabb novellákat írni olyan emberekről, akik egész életüket, lényüket teszik rá valamire. Cseppet sem tökéletesek, és a szó klasszikus értelmében nem hősök, de odaszánt figurák. Akik hajlandóak elfogyni másokért, az életért, valami lényeges és fontos dolog miatt.

SzB: Milyen lesz a jövő irodalma? Merre tartunk? Mi marad nekünk?

LJ: Brutálisan jó huszonéves nemzedék működik már most, őszinték, vagányak, merészek. Az a dolgunk, hogy befogadóként ne hagyjuk elsodorni magunkat, ne váljunk passzívvá. Keressük meg az értékes élményeket, művészeket, kezdeményezéseket! Támogassuk eze-

ket a figyelmünkkel. Persze ülhetünk Babilon folyóvizeinél is pityeregve... Sokat szapuljuk a fiatalokat, de társasjáték-klubokat működtetnek, zenélnek, felszolgálnak, hajléktalanoknak visznek ebédet, hátrányos helyzetű gyerekeket korrepetálnak, repair cafékban megjavítják, ami elromlott. Nem szabad elfelejteni, hogy minden a miénk. A teremtéskor ránk bízta az Isten, és mi túl könnyen lemondunk róla. Beszorulunk kis csöveinkbe, ki se dugjuk az orrunkat, pedig értünk tombol pazarlóan a természet. Akkor is, ha nem látjuk. És amíg van, aki segítségre szorul, addig van elhívásunk. A mi adományunkra, karunkra, lábunkra, eszünkre, szívünkre van szükség.

SzB: Most mi készül? Milyen Lackfi-műnek örülhetünk legközelebb?

LJ: Hamarosan kijön a Harmat kiadónál Szívékszer című kötetem, mely szabad ég alatt íródott, népdalos, himnuszos verseket tartalmaz. Eszeveszett élnivágyás van bennük, égigérő szenvedély, fricskázós öröm, rikoltó fájdalom és kozmikus zsviványság.

Radics Viktória – Tamás Dénes

Vad nézés VI. – műalkotások két hangra

Gustav Klimt: *Ein Morgen am Teiche*, 1899. Bécs, Leopold Museum

RADICS VIKTÓRIA (1960, Zombor) esszéista, irodalomkritikus, műfordító. A vajdasági Zentán él.

TAMÁS DÉNES (1975, Sepsiszentgyörgy) szépíró, fotológus. Legutóbbi kötete: *A lazacok szeretkezése* (versek, Napkút Kiadó, 2025).

Radics Viktória

Az ember egyik kitüntetett antropológiai jegye, hogy odavan a tükröződésekért. Egyrészt a saját — fizikai és lelki — tükörképeiért, másrészt bármily tükröződésért, legyen az vizuális, verbális, audiovizuális; formai, tartalmi, szellemi. A hagyományos esztétikának is egyik kulcsfogalma volt a tükrözés. Az emberi öntudat a tükröződésben és a tükrözésben talál rá az egyik lehetőségére, képességére. A reflexió (a. m. visszahajlítás) is a tükrözés egyik fajtája, mégpedig az átalakító módozata, hiszen átalakítom azt, amire reflektálok, és ennek tudatában is vagyok. (Hacsak nem vagyok Nárcisz, aki valósnak hitte a saját tükörképét.) Pszichológiailag is a tükröződés az ember egyik karakterisztikuma, már a csecsemő is tükröződik, és az „anyai tükrözés” a tudati fejlődésének a feltétele.

Klimtnek ezt a festményét — *Ein Morgen am Teiche* (Egy reggel a tavacskánál) Bécsben láttam a Leopold Múzeumban, és jobban magánál tartott, mint a dekoratív szecessziós festményei — rengeteg Klimtet láttam Bécsben, Bécs, Klimt és a Jugendstil összetartozik —, mert egyenesen a szememet láttam meg ezen a festményen, az emberi szemet a tó szívében. A tó felszíne, akár a szaruhártya. A tó nem tudja, hogy tükröz, a táj sem, hogy tükröződik, én viszont tudom — ez az ugrás a kozmikus történetben racionálisan megmagyarázhatatlan. (A vallásos

magyarázatokat most hagyjuk el.) Vannak, akik „bal-esetnek”, szerencsétlen véletlennek tekintik az öntudat, a gondolat megjelenését a Föld nevű bolygón, és voltak, vannak, akik az ember vagy a szellem különleges misszióját látják benne. Akármilyen jelentéktelen és parányi, az emberi nem a hatalmasnál hatalmasabb univerzum pislákoló lelkiismerete — ehhez az elmélethez mit szólsz? A lelkiismeret is tükör, önmagunk metszett tükre, melynek villogása fájhat, csillogása megengesztelhet.

A tükrözés esztétikailag is csúcsmű. Ha kimész a természetbe, vízközelbe, a tóban vagy folyóban, akár a tócsában tükröződő fák, hegyek, felhők azonnal megigéznek, még jobban, mint az „eredeti”. Miért? Miért remeg, rezeg bele az ember lelke a tükröződésbe? (Az állat például nem. Bodza kutyám egyáltalán nem látja meg a saját orra előtt a tükörképét, egyáltalán nem tudja, mi az, hogy tükörkép, ezért nem is látja.) Persze a tükröződéshez fény is kell, Klimt képének címe is hangsúlyozza, hogy „reggel” van a tó mellett, és valóban kora reggeli gyengéd, sápadt fényben látod a tó tükkrét és az erdő keskeny, tömör sávját. Ez a kép minden napszakban, sőt minden órában másmilyen lenne, Klimt választása a napfelkeltére esett, amikor még nem bontakozott ki a Nap hatalma. Az ébredő szemre. A tó is kissé mocsaras, hínáros, békalencsés — ennél sokkal tisztább víztükrök is vannak, de Klimtnek bizonyára az ébredés zavaros perce kellett, amikor még nem eszméltünk rá teljesen a világra és a feladatainkra.

Ez volt az első négyzetes festménye — ezt még sok ilyen formájú kép követte, állítólag egy kartonból kivágott négyzet alakú „keresőt” vagy keretet is használt. Így szinte elvész a perspektíva, a mélység, és a felületre, a síkra szorítkozunk, ezért gondolom, hogy itt Klimtet nem a táj, hanem maga a tükröződés jelensége érdekelte. Ez a táj Salzburg, pontosabban Golling közelében az Eglsee körül egyébként idillien szép, láttam róla fotót a neten. De Klimt nem a táj szépségét festette meg, a háttérben a hegyeket és az

eget egyenesen mellőzte, levágta, hanem magát a tükröt. Ő, aki a későbbiekben a dekoratív szépséget aranyozta be és a szimbolikusságot hajszolta, itt színeiben, fényeiben felettébb diszkrét, már-már absztrakt.

Hangulat, az van a képen, a művészettörténet „Stimmungimpressionismus”-nak nevezi ezt a stílust, én a kora reggeli tétova ébredés hangulatát érzékelem benne, az eszmélet határán. Amikor még nem tisztult ki a (világ)kép. Ámde a festményben elsősorban a festészet önreflexióját látom, a tükröződés tükrözését. Meg a festő önreflexióját is, mármint a szemét, amint a tó szemét, a fényeket és a színeket tükrözi. Picit domború is a vízfelszín, akár a szemünk.

Ezt a festményt nézve a szemünk kereshet bár, de nem talál kivezető utat, hanem bolyong a képen körbe-körbe és a tapon ragad. Más kivágatban a távoli kéklő hegyek vagy az égbolt felé tört volna a tekintetünk, de itt ez nincs megengedve, maradnunk kell az opálos, csonka oválisban. A szaruhártyánkat, a

szivárványhártyát és a pupillát festette meg Klimt. A part az ínhártya és a szemhéj pereme. Mindazonáltal itt most nem szimbolizál semmit, hanem csak azt festi le, ami a szeme előtt van azon a reggelen. Amikor a képet néztem Bécsben, az elmosódó, párás opálosság is megragadott, mely, ha nem is a mélység, de valami lelkeség jele, mintha a mondás, hogy a szem a lélek tükre, itt pőrén megmutatkozna. És az ember mindig elköveti azt a tévedést, hogy perszónifikál, mert itt ennek a tájnak is van lelke, ha már van tó-szeme. Halványan melankolikus is a kép, minthogy kiúttalan, perspektívátlan, tompa – most nincs kedved ráébredni a társas valóságra. Magányos vagy a tavaddal.

A későbbiekben Klimt szimbolizálta a vizet, mint a tudatalatti és az érzékiség közegét, kígyót-béka, nőket festett bele, de itt ez a tendencia nyomában sincs jelen, így a néző szabadabban „lebeg”, és a víz mint elem jelképes terhelés nélkül jelenik meg. Kicsit kocsonyásan, sűrűn, mint biotóp – mégis, velünk együtt, akik nézzük, mint valami pszichés – erről a tóról lehánthatatlan a szubjektí-

A 10 ÉVES HOLNAP KÖNYVEK KIADÓ ÚJDONSÁGAI

Könyveink megvásárolhatóak a **holnap.ro** online könyváruházban

vitás, úgy érzem, szorosan találkozik itt a néző tekintete és a látvány, ami bele van merülve a tekintetbe. Klimtnek ez a festménye magát a nézést is megmutatja.

Tamás Dénes

Mit is mondjak, egy megfestett tavat felkínálni annak, aki regényt írt egy tóról – igazi provokáció. Hiszen, amikor írtam „A tó” című regényemet, sokat gondolkodtam, tépelődtem azon, mi is egy tó. Nagyon sok tavat felkerestem akkoriban, órákig ültem partjaiknál, figyeltem a felület lassú ringatózását, hogy minél közelebb hozzam magamhoz azt, amit látok. Nem akarom idecitolni mindazt, ami abban az időben megszületett bennem, hogy majd egy regényben elevenedjen meg, inkább a te festményeddel akarok menni, a te kérdéseidre, megfigyeléseidre koncentrálni. Különben magát a festményt – s ez a ritka alkalmak közé tartozik – többször láttam életemben. A Leopold múzeumban sétálva számomra is feltűnt, hogy a maga egyszerűségében mennyire elűt Klimt más szecessziós munkáitól, ahogy a később festett tavas festményeitől is. Azokon a felület már mozaikszerűvé válik. Itt Klimt még megfigyel és nem díszít. Hagyja elénk lépni a látványt, hogy a maga természetességében érjen el bennünket (persze, ha egyáltalán lehet természetességről beszélni egy műalkotás esetében). El kell árulnom, a szecesszió nem tartozik kedvenc művészeti korszakaim közé. A manír, a túlzott dekorativitás mindig zavarta formaérzékenységemet. Hiszen, valahol azt várnám el, a forma magából az anyagból lépjen elő, ne mint külsőség járuljon hozzá. Ugyanakkor, el kell ismernem, Klimt kései nagy szecessziós munkáiban van valami megigéző, a stilizálás, az ornamentális ősi erejét érzem megmutatkozni rajtuk. Mintha egy elsüllyedt civilizáció művészetét szemlélném.

De ez a festmény még nem tart itt. Sokkal egyszerűbb, természetesebb. Akár azt is mondhatnám, kispolgári. Nem veszélyes, nem felkavaró, csak éppen előttünk van. Miközben a mélyben mégis van valami megfoghatatlan nyugalanság benne. Ezt a nyugalanságot a sok barna, illetve a barna mélyén megcsillanó fekete hordozza, ami elborítja a tó nagy részét. Hiszen reggel van, amit te is kiemeltél. Valószínűleg hajnalodik. A fény még nem kezdett el uralkodni a világon. Még minden zárkózott, homályos, opálos. Számos ilyen reggeli tavat láttam, számos ilyen tó mellett ébredtem, főleg magashegyi túrázásaim során, partjaik mellett sátorozva. Ilyenkor az egész világ még magzatállapotban van, a hegyek szürke, idegen tömbökként emelkednek a magasba, mintha a tó felülete is még

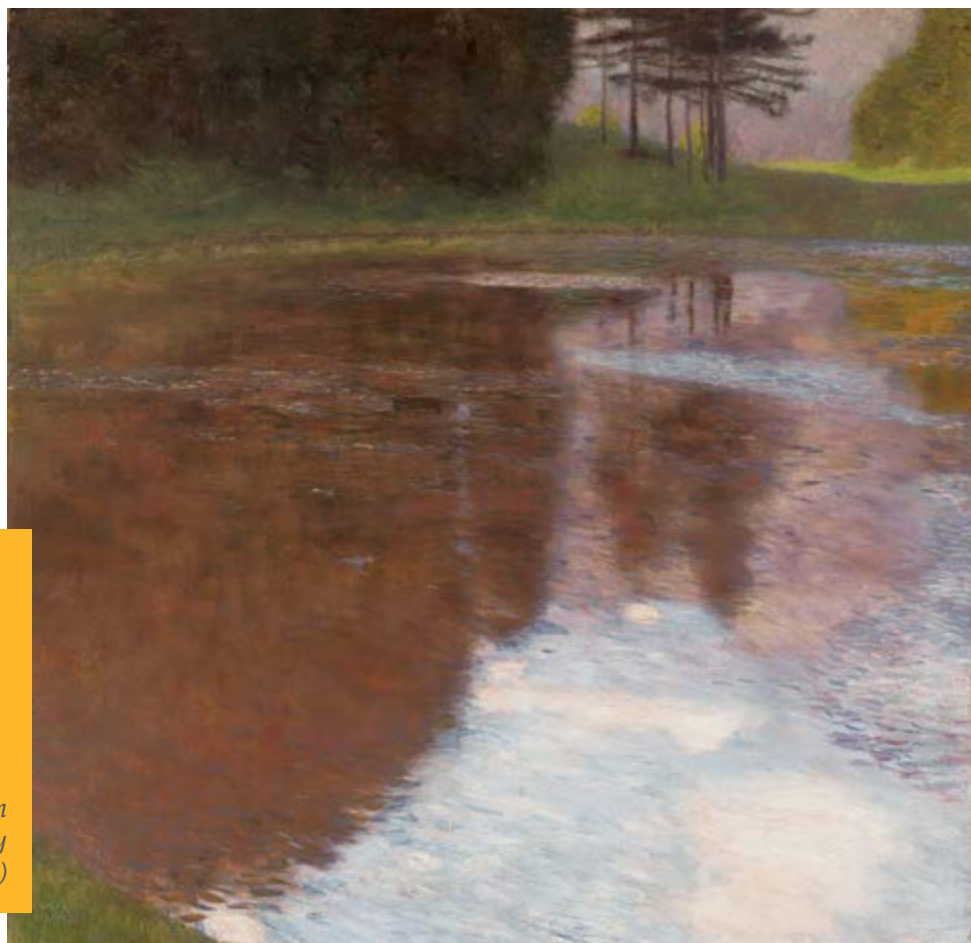
magába záródna. Még nem lehet a világ csodájára eszmélni, hiszen az még csak mocorog körülöttünk. Egy ilyen tó partján fázósan húzza össze magát az ember, várja az igazi fényt, ami majd kibontja eléje az egész világot.

Mégis, jó tudni, az eszmélés kapujában állunk. Bennünk van az ébredés lehetősége. Itt-ott már leköltözött a tó felületéről a sötét, hogy megmutathassa igazi kékjét. A háttérben levő fák tömbje még sötét, szinte fenyegető, de az előtér már áttetszően remeg. Csodálatosan festette meg Klimt a tó felületének sokarcúságát, az egész világ óvatos változását, ami visszatükröződik rajta. Azt a mozgást, hogy jobbról, keletről fog érkezni a világosság, ami remélhetőleg uralma alá veszi a tavat. A jobb felső sarokban lévő erdősáv maga is világosabb, sárgább, mint az átellenben lévő fák feketébe hajló mélyzöldje. A víz néhol fodrozódik, de legtöbb helyen tükörsima. Még a reggeli szél is csak ébredszik.

Mit mondhatunk a bennünk magára ébredő világról, ha egy kora reggeli tavat szemlélünk?

Hiszen a tó képzete a világ, de leginkább önmagunk megismerhetőségének a kérdéséhez vezet. Egybelátni tudni magunk – legősbibb vágyunk, ami nélkül valószínűleg nem is tudnánk létezni. Lacan szerint egy gyerek fejlődése a tükörstádiummal kezdődik, amikor magához képest kívül, egy tükörben látja viszont magát, meglátja a tükörképét, amivel azonosulni próbál. De mennyit tud megmutatni belőlünk egy kép? A kinézetünket legfeljebb. De egybeeshetünk kinézetünkkel? Világos, hogy nem. Ezért a tó képzete az életünk illúzióinak problémáját élezi be leginkább. Hisz mozog, de nincs tudata, visszatükröz, de nem válaszol, jelen van, de nem lép kapcsolatba. A Másik tökéletes illúziója. Azé a Másiké, akivel szeretnénk, de nem tudunk egybeesni. Valósuljon meg ez az egybeesés a szerelemben, de akár az önismeretben is. Valami mindig ki fog lógni, maradni a képből. Bármennyire is sóvárgunk, hogy azonosuljunk vele. Sőt, ha problémás ez az azonosulás, akár pszichés betegségek is jelentkezhetnek bennünk.

De a tó kapcsán elgondolkozhatunk a tudat, a tudatosság kérdésén is, ahogy te is megtetted fentebb. A tó, amiben visszatükröződik a környezete, lenne az analógiája a tudatnak, amiben magára ébred a világ. Tudni kezdi, hogy létezik, van. Habár a tudatot elgondolhatjuk tükröződésnek is, azonban ma már az agykutatás pontosabban fogalmaz. A tudat ugyanis nem visszatükrözi a külvilágot, hanem belülről kifele irányulva alkotja meg saját cselekvési lehetőségei érdekében. Nagyon magunknak valók

|||||

*Gustav Klimt: Ein
Morgen am Teiche (Egy
reggel a tavacskánál)*

42

vagyunk, még tudati szinten is – és hát ebben nincs semmi különleges. Milyenek is lehetnének azok a létezők, amelyek mindenáron túlélni akarnak? Ugyanakkor nem látjuk saját szubjektivitásunk, azt hisszük, a világ igazi képéhez férünk hozzá, miközben ma már egyre többet tudunk arról, mennyire korlátosan, csak egy szűk spektrumon keresztül, illetve, csak magunkhoz torzítva vetítjük magunk elé a világot. Épp csak elégségesen, hogy eligazodjunk benne.

Ugyanakkor, az nem kérdéses, hogy a világ bennünk tudatához jutott. Valószínűleg nem csak bennünk, hanem az állatokban is; létezik néhány kísérlet, ami bizonyítja, hogy az állatok közül is néhány tudatában van létezésének, akár saját haláláról is tud, még ha Bodza kutyád nem is tartozik közéjük. Valószínűleg különböző tudatossági formák és szintek léteznek az élővilágban. A tudatosság minimumát akár a növényi világban is el tudom képzelni. Én egyszerre gondolom gyenge fegyvernek, és nagy lehetőségnek ezt a tudatosságot bennünk, ahogy a világban is. Azért gyenge fegyver, mert valószínű, hogy hatóereje illúzió, nem benne dőlnek el a dolgok, hanem az elme mélyebb, nem tudatos régióiban. A tudatosság mégis csodálatos dolog, olyan

mint egy ablak, amin keresztül ki tudunk látni egy zárt térből. Ki és be tudunk látni rajta keresztül. Az az igazság, el nem tudjuk képzelni, milyen tudatosság nélkül létezni, miközben számos nem tudatos tapasztalatunk van, amit legfeljebb a tudatosság villódzása kísér. Feloldódni a szerelemben, a szexualitásban, a zenében, a mámorban, mozgás közben. Ezek valahol mind egy reggel ébredező tó képéhez hasonlítanak. Még ha közben viharban áll is ez a tó. De az álom talán a legerősebb tapasztalatunk arról, milyen tudatosság nélkül létezni. Csak benne lenni egy képben, egy folyamatban, nem kireflektálni magunkat belőle. Néha azt hiszem, az álom pontosabban adja vissza a valóság természetét, mint a tudatosan elgondolt, rekonstruált világ. Az elme ablaka azonban egybenyitja a különböző világokat. Egybenyit egy másik emberrel, ahogy a világ különböző aspektusával is. Ezáltal lehetünk együtt, ezáltal oszthatjuk meg egymással tapasztalatainkat a nyelv segítségével. Még ha, mondom, ez az egybenyitás illúzió is. Akár egy tó felületén megcsillanó látvány.

Messze jutottam a festményünktől. Miközben, azt gondolom, nem szakadtam el tőle teljesen. Végző soron, jó a reggeli tavak mellé megérkezni. Jó ráébredni a világ bonyolultságára.

A mi hivatásunk legnagyobb gyilkosa a rutin

Második podcast-beszélgetésünk résztvevői pedagógusok: ANTAL FÓRIZS ENIKŐ tanítónő, ÁGOSTON-PALKÓ EMESE irodalom szakos tanár, KOC SIS KINC SŐ HANNA oktatási szakértő, akikkel közös hivatásuk helyzetéről, kihívásairól beszélgett SZŰCS LÁSZLÓ.

Szűcs László: Javaslom, kezdjük a beszélgetést egy-egy rövid bemutatkozással.

Kocsis Kincső Hanna: Kocsis Kincső Hanna vagyok, én nem dolgozom a tanügyben, de nagyon szoros kapcsolatom van a pedagógusokkal, mert pedagógus konferenciát szervezünk, illetve felnőtt-oktatásban veszek részt. Alapszakon szociális munka – vallástanárit végeztem a PKE-n, utána a non-formális oktatásban kezdtem el tevékenykedni élménypedagógusként. Most szupervíziót végzek a Károli Gáspár Egyetemen.

Szűcs László: Mielőtt továbbmegyünk, gyorsan rákérdezek erre a két fogalomra, áruld el, mit jelent élménypedagógusnak lenni, illetve szupervíziót tanulni?

Kocsis Kincső Hanna: Az élménypedagógia, az tapasztalati tanulás. Az a lényege, hogy a gyerekeknek az élményeit fel is dolgozzuk, és a feldolgozás által tudnak ők a saját élményeikből tanulni. Az élménypedagógia által elsősorban a szociális kompetenciáikat fejlesztjük. A szupervízió azt jelenti, akik úgy érzik, hogy valahol elakadtak a munkájuk során, vagy rá szeretnének nézni egy adott helyzetre, amiben éppen benne vannak, akkor tudják igénybe venni a szupervíziót. Akár egyénileg, akár csoportosan. Vagy vannak olyan munkaközösségek, amelyek

teamként vesznek részt a szupervízióban, az egy helyen dolgozók köre. Ezt egyfajta tanácsadásnak nevezzük, de sose adunk tanácsot, hanem hagyjuk, hogy a résztvevők, akik benne vannak, ők találják meg a saját kérdéseikre a válaszokat. Ehhez adunk támogatást.

Ágoston-Palkó Emese: Ágoston Palkó Emese vagyok. Az előttem szólóval ellentétben nekem nagyon rég óta van kapcsolatom a tanársággal, a pedagógiával. Tanítóképzőt végeztem középiskolásként, aztán magyar szakot. Magyar szakos tanár vagyok, középiskolásokat tanítok a Mihai Eminescu Főgimnáziumban.

Antal Fórizs Enikő: Antal-Fórizs Enikő vagyok, 33. éve vagyok a pályán. A pedagógiai líceum után elvégeztem a pszichológiát a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetemen, de úgy éreztem, hivatásilag itt a helyem, tehát nem tudtam váltani. Felnőttképzés ide vagy oda, nekem ez így nem működött. Húsz éve vagyok a Szacsvey Imre Általános Iskolában.

Szűcs László: Érdekes, mindketten kitartottatok az iskola mellett, ahol kezdettől dolgoztok.

Antal Fórizs Enikő: Gyerekkoromban nagyon szerettem szerepelni és szavalni, aztán ez valahogy kiöleődött belőlem. Volt egy nagyon jó példa, a tanító bácsim, aki példaértékű ember volt egy kicsi falusi iskolában, Szatmár megyében. Aztán váltanom kellett, Szatmárra bekerülve egy olyan tanító nénihez kerültem, akivel szemben már kicsi koromban olyan taszítóerőt éreztem, hogy itt valamit változtatni kell. Ennek a negatív példának köszönhetem azt, hogy csak azért is meg akartam mutatni, hogy a Lajos tanító bácsi dolgait tovább szeretném vinni.

Szűcs László: Ennek a podcast beszélgetésnek a kiindulópontja az volt, hogy a Léda-házban szerveztél egy tanári támogató csoportot. Mi a formája és a célja ennek a kezdeményezésnek?

Kocsis Kincső Hanna: A formája egy kis zárt csoport. Azért, hogy azok a pedagógusok, akik ide jönnek, egy védett térben és időben legyenek. Azt éreztük, sokat foglalkoznak maguk a pedagógusok a gyerekekkel, azzal, hogy a gyerek hogyan van az

|||||

*A podcast-beszélgetés
helyszíne a Léda-ház
kultúrtér emeleti terme volt*

44

iskolában, hogyan tud fejlődni. Nagyon sokat foglalkozunk a szülőkkel, hogy ő hogyan tud a szülői szerepében megjelenni. És akkor felvetődött a kérdés, vajon a pedagógusokkal hogyan tudunk úgy foglalkozni, hogy ő úgy tudjon jelen lenni, hogy magára néz, arra az emberre, aki benne él, akit mindennap bevisz az osztályközösségbe. És azért támogató csoport, mert itt egymást támogatjuk azáltal, hogy behozunk egy-egy történetet, azt meghallgatjuk, és akkor ránézünk.

Szűcs László: Különböző szempontokból kell a pedagógus önmagával foglalkozzon?

Antal Fórizs Enikő: Határozottan igen.

Szűcs László: Miért?

Ágoston-Palkó Emese: Egyrészt, a személyiségünkkel dolgozunk, azzal hatunk a diákokra, ami persze elhasználódik idővel. Másrészt ennek a három főszereplős történetnek mégiscsak mi vagyunk a legelhanyagoltabb részei. Nagy a nyomás rajtunk, s ez egyre nagyobb, ahogy változnak a diákok és a szülők részéről az elvárások. A rendszer is sokat tesz azért, hogy ez nehezen működjön, úgyhogy ez részben kényszer, részben pedig szükséglet annak, aki a pályán akar maradni.

Szűcs László: Aki hosszabb ideje, húsz éve, harminc éve van ezen a pályán, annak nyilván több rálátása van arra, mi változott leginkább. Úgy is kérdezhetném, a közoktatás változott-e eleget ahhoz képest, amennyire a világ változott. Gondolhatunk

arra, mennyit változott például a szülőkkel való kapcsolattartás. Kérdezték egy pedagógustól, mit választ szívesebben, egy foghúzást vagy egy szülői értekezletet? Az előbbit választotta... Nyilván, egy pedagógus jobban érti ennek a kérdésnek az élet. Szóval, mi változott 20 vagy 30 évre visszatekintve?

Antal Fórizs Enikő: Mielőtt arról beszélünk, hogy mi változott, meg kell jegyezzük, hogy aki ezen a pályán van, az nagyon hamar tudatosítja magában, hogy rendben van, van változás, de nekünk is változnunk kell, nekünk is alkalmazkodni kell. A gyermekanyag is változott, nekünk ehhez kell idomulnunk. Úgy kell felvértezzük magunkat – és erre nagyon jó a támogató csoport, – hogy mi tudjunk úgy változni, a gyerekekhez idomulni, hogy őket tudjuk valahogy építeni az elkövetkezendő időszakban. A szülői értekezletről, amit az előbb mondtál, hogy foghúzás vagy szülői értekezlet, azt tudom mondani, én nagyon szeretek a szülőkkel dolgozni. Ez nem jelenti az, hogy én fényezni szeretném most magam ezzel, szó nincs róla. Nagyon szeretek a szülőkkel dolgozni, ugyanis, ha nincs ez a hármas kapocs, szülő, gyerek és pedagógus, akkor ez eleve el van veszve. Valamikor a poroszos módszerek idején lehet, hogy működött, hogy volt az autokrata pedagógus, de ez most már nem működik. A változás folyamatosan történik, nekünk is folyamatosan kell változtatni és folyamatosan kell alkalmazkodni. Vannak bizonyos értékek, amiket igenis tovább kell adnunk, de változnunk kell. Nem takarózhatunk azzal, hogy mennyi minden zúdul ránk, mert mindig zúdult. A régi rendszerben is zúdult a pedagógusokra nagyon sok minden.

Ágoston-Palkó Emese: A generációkutatók beszélnek arról, hogy egyre rövidebb ideig beszélhetünk egy adott generációról. Másképp tanulnak, másképp lehet velük dolgozni, más úton lehet ugyanahhoz a célhoz eljutni. A rendszer nagyon központosított, mamutrendszer, ami borzasztó nehezen változik, tehát arra hiába várunk. Én mindig azt mondom, igazándiból bizalmat kellene szavazni a tanároknak is, többet rájuk bízni. Egy jó tanár meg tudja ítélni, milyen módszert válasszon, hogy dolgozzon a gyerekekkel, nem kell a szájába rágni. A tanterv például irodalomból megengedő abból a szempontból, hogy milyen szöveget vigyünk be, ebből a szempontból van szabad kezünk. A hogyan a kérdés, miként veszi fel a versenyt az ember egy olyan világban, ahol nem nagyon olvasnak se diákok, se felnőttek. Ez már a kreativitáson is múlik.

Szűcs László: Számomra feltűnt, hogy míg az egy-égy osztályban kevésbé tűnik másnak a helyzet, összevetve korábbi időszakokkal, az általános iskolások és a felsősök már jóval kevésbé, kevesebben olvasnak. Ennek mi lehet az oka? Ez is a rendszerre vezethető vissza, vagy arra, hogy a világ mennyire változott körülöttünk?

Ágoston-Palkó Emese: Szerintem többnyire a világ változására. Az iskola nehezen tudja csökkenteni a hatását a telefonhasználatnak vagy az internethasználatnak. Én középiskolásokkal dolgozom, tehát a diák 15 éves, mire hozzám, az én kezembe kerül, ott már nagyon nehéz bármin is változtatni. Tehát alapozni kellene, és utána kicsit ellensúlyozni azokat a folyamatokat, amelyeket megállítani nem tudunk.

Szűcs László: Kincső, te mint olyan, aki nem mindennap találkozik diákokkal, milyen képet tudsz alkotni az oktatási rendszerről?

Kocsis Kincső Hanna: Szülőként látom, illetve azokon a diákokon keresztül, akik hozzánk járnak programokra, és nálunk is úgy működik, hogy szabályozott a telefonhasználat. Amikor ők beérkeznek hozzánk, akkor megkérjük, hogy tegyék le, látható helyen. Bármikor hozzányúlhat, de a saját szabad akaratára és választására, felelősségvállalására apelálunk. Hogy ott van, bármikor előveheted, de a közös egyezés az legyen, hogy csak hazamenetelkor, tehát szünetben sem, és ebédidőben sem. Ez egy kicsit fejleszti is bennük ezt a fajta felelősségvállalást, hogy én felelősséget tudok vállalni magamért. Mi azt tapasztaljuk, van egyfajta függőségük a gyerekeknek, letehetjük a telefonjukat, de a motorikus mozgás megmarad, valamivel babrálnia kell. Nem

gondolom, hogy ez a rendszer hibája. Ez egy globális jelenség, ami jelen van, amit ők behúznak magukkal nap mint nap a rendszerbe, s mi nem vagyunk felkészülve ezekre a fajta gyors változásokra. A másik, amit gondként látok, hogy a rendszer központosít. Innentől kezdve a helyi jellegzetességeknek a hogyanját kell megtalálni, hogy akkor ez most hogyan fog működni, hol találja meg a pedagógus önmagát a rendszerben. Engem ez a kérdés foglalkoztat, hogy a pedagógus mint ember, hol van ebben a rendszerben, hol van az ő története, az ő elhivatottsága. Nem fogjuk tudni a rendszert megváltoztatni, viszont arra törekszünk, hogy tudatosabban legyünk jelen, és a tudatosabb jelenlétünknek hátha lesz apró, lassú hatása. De az látszik, hogy nagyon elkülönül az, ahogyan a mai rendszer működik, attól, amik a jelenlegi igények, akár a szülő, a tanár vagy a diák részről.

Szűcs László: A rendszert is emberek működtetik, a tantervet is emberek írják, meg a tankönyveket is többnyire volt pedagógusok, vagy éppen aktív pedagógusok. Van-e olyan, hogy visszajelzést kérnek töletek, akár tanfelügyelőségi szinten vagy szakértői szinten? Igénylik-e azt, hogy a pedagógus elmondja bárkinek is, mit szeretne másképpen csinálni, vagy min kellene változtatni.

Ágoston-Palkó Emese: Minden közvitára bocsátott dologhoz hozzá lehet szólni. A középiskolai tantervek változnak, az is közvitára volt bocsájtva. Ám mindenkinek meggyőződése, hogy teljesen főlösképpen szölunk hozzá, mert senki nem veszi figyelembe. Az a keretrendszer, amiben dolgozunk, az nagyon nehezen változik. Azon belül kellene nekünk mozgásteret hagyni, úgy jobban működne nek a dolgoknak.

Szűcs László: Ha itt ülne mellettünk egy ötödik széken a tanügyminiszter, és azt mondaná, megfogadja, amit kértek, mi lenne az a pár legégetőbb gond, amin a segítségével mindenképpen változtatnátok? Nem csak pedagógiai, szakmai dolgokra gondolok, hanem sokat hallunk arról, hogy például a tanárokon sok az adminisztratív teher. Olyasmivel is kell foglalkozzanak, amivel nem biztos, hogy szívesen foglalkoznak.

Ágoston-Palkó Emese: Mindenképpen kevesebb papírmunkát szeretnénk...

Szűcs László: Mondj egy példát, mi az a papírmunka, ami főlösképpen?

Ágoston-Palkó Emese: Igazából az a gond, hogy mivel nem egy bizalomra épülő társadalomban

élünk, ezért mindenki abból a feltételezésből indul ki, hogy a tanárok nem dolgoznak. Ezért minden tevékenységünket le kell papírozzuk ahhoz, hogy bizonyítani tudjuk, mi tényleg dolgozunk.

Szűcs László: Tehát nem elég az, hogy mondjuk a diákok nagy része jól teljesít az érettségien, képességvizsgán, végül is ez lenne az egyik ilyen mérce.

Ágoston-Palkó Emese: Azzal én sem értenék egyet, hogy ez legyen az egyedüli fokmérő. Azt is tudomásul kellene venni, hogy ami lényeges a mi munkánkban, az nem mérhető. Ami mérhető, az is mond valamit arról, hogy mit tesz a tanár. De ha kettéről felhozunk ötösrre egy diákot, akkor az is egy előrelépés. Önmagához kell mérni a diákot. És mivel számokban, meg statisztikákban szeretünk gondolkodni, ez így nehéz. Bizalmat kell szavazni a tanároknak. Ha valamin most változtatnék, az mindenképpen a tanárképzés lenne. Már annyit toldoztuk-foldoztuk ezt a rendszert, előbb nézzük meg, hogy olyan emberek kezébe adjuk a gyerekeinket, akik tényleg oda valók, akik elhivatottak, és boldogulnak, ha rájuk bízunk a gyerekeket.

Antal Fórizs Enikő: Én a tanügyminiszternek azt mondanám, hogy ezt a teljesítménykényszer, azt, hogy mindent kilóra mérünk, a tudást is kilóra akarják mérni, ezt valahogy egy kicsit oszlassuk el. A változáshoz visszatérve, fontos tudni, hogy a mai gyerek nagyon tájékozott. A mai gyerek sokkal tájékozottabb, mint amilyen én voltam 8-9 évesen. Tájékozott gyerekeink vannak, kreatív gyerekeink vannak, tehetséges gyerekeink vannak, és ezzel a teljesítmény-kényszerrel, ezzel a rendszerrel ezeket fogjuk kiölni belőlük. Ettől lesznek frusztráltak. Az önbecsülésük a béka feneké alá kerül. Elemi osztályban én azért tudok másként beszélni, mint Emese, mert nekünk hál Istennek vannak közös beszélgetéseink a tanfelügyelővel. Nekünk vannak olyan szabadkezeink a rendszeren belül, amikor igenis arra tudunk törekedni, hogyan tudjuk felépíteni azt a gyereket.

Szűcs László: Úgy értsen, neked, ha egy 0-4. osztályban becsukod magad mögött a tanterem ajtaját, nagyobb a szabadságod, mint egy középiskolai tanárnak?

Antal Fórizs Enikő: Igen, mert neki ott vannak azok a vizsgák, amiket teljesítenie kell. Nekem is van, de nekem negyedik osztály végéig kell ezt a gyerek teljesítse. De ha én bemegyek most egy nulladik osztályba, mert nulladikosaim vannak jelenleg, és én látom azt, mondjuk egy hétfő reggel, hogy mindenkit

valahonnan összeszedtem, a családon belül rengeteg inger érte őt hétvégén, akkor biztos, hogy nem fogom megtartani azt a matematika tevékenységet, hanem inkább egy mozgásjáték óra lesz. Fel tudom cserélni, nekem ehhez van szabad kezem, hogy egy kicsit hozzam helyre a gyereket, hozzam vissza magamhoz egy kicsit, idomuljunk már, hangolódjunk egymásra. Nekem ez jó, nekem ez egy áldás. Ami viszont nagy átok a 0-4-es tanítóknak is, és minden pedagógusnak, az a rutin. A mi hivatásunk legnagyobb gyilkosa a rutin. Ha rutinszerűen bemész, rutinszerűen csinálod, előveszed a könyvet, előveszed a füzetet, a munkafüzetet, munkalapot. Sorolhatnék egy csomó olyan dolgot és eszközt, amit sutba kell vágni bizonyos helyzetekben. Lehet, ezért engem meglincselnek, de mindegy. A lényeg az, hogy egészséges, ép, kreatív gyermekeket tartunk meg. Olyan gyerekeket, akiknek az önbecsülése a helyén van, aki stabil, akinek nincs semmiféle frusztrációja, ki mer állni, el meri mondani a véleményét. Ez nem azt jelenti, hogy nem fejleszted a memóriáját mondókákkal, versekkel, a mozgását, mindent lehet, mindent fejleszthetsz. De itt is, a teljesítménynél is megjelenhet a rutin, ami ebből a teljesítményhajszából és mókuserékből ered. A pedagógusképzésnél, a tanítóképzésnél is ugyanezt tartanám fontosnak, hogy ne folyamatosan csak a feladatlap-szerkesztéssel foglalkozzunk, hanem azzal mondjuk, hogyan tudjuk fejleszteni azt a gyermeket, aki hiperaktív. Biztos, nem azzal, hogy leteszem elé a munkalapot. Rengeteg más módszere van ennek.

Kocsis Kincső Hanna: Nagyon sok helyről lehetne megközelíteni ezt a kívánságlistát. Ennek a támogató csoportnak is ez a lényege, hogy több perspektívából nézünk rá egy dologra. Én arra kérném a tanügyminisztert, ha itt ülne velünk szemben, hogy adjunk arra időt és teret rendszeresen, rövid időket, kis tereket, de ez legyen rendszeres, hogy a pedagógus kerülhessen a fókuszba. Mert ha ő jól van, és úgy megy be a gyerekek közé, akkor ezt, amiről álmodnak a pedagógusok, hogy hogyan tudják a diákot erősíteni, fejleszteni, nevelni, eredményesen lehet tenni. Sajnos ezt a szót ma már olyan ritkán használjuk, mintha pejoratív értelmet kapna. Pedig nagyon pozitív értéke van annak, hogy nevelünk, de nem tudok nevelni, csak a saját személyiséggemmel. És ha a pedagógus a saját személyiségét tudja bevenni az osztályterembe a diákok közé, akkor úgy gondolom, ez az álom közelebb kerülne. Úgyhogy én ezt kérném a tanügyminisztertől, adjunk teret és időt a pedagógusoknak arra, hogy önmagukkal foglalkozzanak. Nagyon sok képzésre lehet beiratkozni, tudjuk, módszertanilag támogatják őket, de ne a csak módszereket, ne a feladatlapokat nézzük, ne a hogyan nézzük, hanem őt nézzük, magát a pedagó-

*Balra Kocsis Kincső
Hanna, jobbra Antal
Fórizs Enikő, háttal
Ágoston-Palkó Emese,
szemben a kérdező
Fotók: Ilyés Gabriella*

gust, aki benne van, az ő szakmai személyiségét fejlesszük.

Szűcs László: Ti két olyan iskolában dolgoztok, amelyek Nagyváradon elitiskolának számítanak. A Szacsvey teljesen magyar tannyelvű, az Eminescu román és magyar tagozattal rendelkezik. Bizonyosan más kihívásokkal szembesül egy olyan vidéken dolgozó pedagógus, ahol vagy a gyermekhiánnyal küszködnek, vagy pedagógushiánnyal. Hallottam olyat, hogy a zenetanár tanítja a kémiát, a matek szakos a történelmet, s így tovább. Vagy azzal szembesülnek, hogy lehet, egyik-másik gyerek úgy ment be reggel iskolába, hogy nem volt mit egyen. Tehát mások a kihívások. Nem azt mondom ezzel, hogy a Szacsveyban, az Eminescuban, vagy az Ady Líceumban könnyű dolga lenne a pedagógusoknak. Kincső, neked van-e rálátásod, tapasztalatod a vidéken, szórványban, nehéz helyzetben dolgozó pedagógusokra, iskolákra?

Kocsis Kincső Hanna: Annyi rálátásom van, hogy tavasszal a munkám kapcsán, volt egy körutunk a Bihar megyei vidéki iskolákban is. Ez teljesen hétköznapi, amit mondasz, hogy a gyerek éhesen jön be, vagy az 5 fős osztályközösségből két gyerek jelenik meg. Vagy úgy jön be a gyerek, hogy olyan dolgok történtek a hétvégén otthon, amiből tényleg lelkileg is össze kell szednie őt a tanárnak. Az, hogy valaki itt van bent Váradon, akár egy elit iskolában, vagy kint van egy hátrányos helyzetű vidéki iskolában, vagy akár ingázik, ugyanúgy kihívások elé van állítva, csak különböző módon. Ezek a kihívások különböző történeteket hoznak, különböző érzése-

ket mozgatnak meg, és hát mindannyian érző emberek vagyunk. Ezeknek az érzéseknek a feldolgozásával hivatott foglalkozni ez a kis csoport, ezért úgy gondolom, van helyük akár a vidéki pedagógusoknak, akár a váradi pedagógusoknak ránézni arra, mi történik velük.

Szűcs László: Mennyire speciálisak a romániai magyar pedagógusok problémái? Van-e rálátásotok, tapasztalatotok arról, hogy a román kollégák is ugyanezekkel a dolgokkal küzdenek?

Antal Fórizs Enikő: Nekem nagyon jó barátaim vannak román tagozaton, a Pedagógiai Líceumban, vagy az Eminescu step by step osztályában, akikkel közös projektet is „gyártottunk”, gyártás alatt értve a sok ezzel járó papírmunkát. Én azért akartam velük osztályszinten kapcsolatot teremteni, mert nálunk a román nyelv tanítása állandó probléma. Nekem az az álmom, hogy a gyerekek ne a román tananyagból érettségizzenek, hanem a beszélt nyelvből, mert erre nem tudjuk felkészíteni őket. Mindkét gyermekem úgy érettségizett le románul, hogy magolta a verselemzéseket. Olyan tevékenységeket gyártottunk, hogy karácsony előtt kézműveskedés, közös sportnap. Az volt a cél, hogy a román tagozatosokkal találkozzanak az enyémeik. Egy kicsit féltem az első találkozástól, de ez nyolcadik éve működik, s szerintem jól. Azt vettem észre, hogy a gyerekek nagyon ügyesen tudtak egymással focizni, a sporttevékenységek közben kézzel-lábbal, fele apá fele víz – mondták a dolgokat. A lényeg, hogy elkezdtek kommunikálni. Eltelt fél óra, amíg a feszültség oldódott, jó kis kapcsolatok alakultak ki, elkezdődött a beszélgetés.

Ilyenkor mi is mindig megbeszéljük a román kollégákkal, hogy na most mi a helyzet.

Szűcs László: Ők is panaszkodnak?

Antal Fórizs Enikő: Nem, nem panaszkodnak, illetve panaszkodnak, de lájtosabban. Elmondom, miért. A román kolléganőim a szülőnek megmondják, hogy ez van, és kész. Nincs olyan jellegű kommunikáció, mint amit mi állandóan próbálunk. Mi valahogy mindig próbáljuk mindenkinek a lelkét megmenteni. Szülőnek, nagyszülőnek. Én legalábbis így érzem. Próbálkozunk, hogy nekem is jó legyen, neked is jó legyen. Van ez az állandó megfelelés minden irányba. Náluk ilyen nincs. Náluk az van, hogy vége van tizenkettőkor, vége van egykor a tanításnak, s hazamegyek. Nem azt mondom, hogy ők kegyetlenebbek, hanem másként működik a kommunikáció, egyáltalán más a státusza a román tanító kollégáimnak. Ott nincs az, hogy tegeződjünk. Persze, bennem is van ilyen, hogy én igenis tegeződni szeretnék a szülőkkel.

Szűcs László: Csak ne éljen vissza ezzel?

Antal Fórizs Enikő: Én szerencsés helyzetben vagyok, Sőt, mióta nagymama vagyok, azóta a nagyszülőkkel is szoktam szülői értekezletet tartani. Nagyon jó, hogy a nagyszülők szemszögéből is látom az unokát, a gyerekeket. Ez már a második generáció, ahol a nagyszülőkkel is találkozom.

Szűcs László: Térjünk vissza még a román kollégákra, a különbségekre.

Antal Fórizs Enikő: Az is jó, hogy ők nem agyalják túl. Ebből adódóan sokkal több a szabad délutánjuk, vagy sokkal több a szabad napjuk így vakáció tájékán. Hatékonyabbak és összetartóbbak. Ezzel nem a saját pedagógus kollégáimat szeretném bírálni, egyszerűen a román tagozatos kolléga más státuszban van eleve a szülők előtt, a szülők közössége előtt. S még valami, mondjuk van egy irat, dokumentum, amit meg kell írni, le kell gyártani, ők felosztják egymás között. Én megírom ezt, te helyettesítsd be, te pedig azt csinálod. Gyere, ne töltsd az időt ezzel. Gyere, segítek neked. Én az összetartást náluk inkább tapasztalom. Az Eminescuban is, a pedagógiai liciben is az alsós tanító nénik összedolgoznak, nagyon komolyan összedolgoznak.

Ágoston-Palkó Emese: Én azt tapasztalom, a román kollégák ugyanazokkal a problémákkal szembesülnek, mint mi. de kicsit más a pedagógusok hozzáállása, a gyerekéé is. Középiskola lévén a diáknak alapvetően le kell érettségiznie, sokkal

inkább eszközként tekintenek erre. Amíg lehet, ellötyögik a dolgot, de egy adott ponton összekapják magukat, tudják, le kell tenni az érettségit, mert az egy eszköz, egy lépcső arra, hogy én tovább menjek, a karrieremet tovább építsem. A magyar gyerekeket jobban kell noszogatni. Mintha nekünk lenne az érdekünk, hogy érettségi diplomája legyen a gyermeknek, és nem neki. Nálunk az is fontos szempont, hogy egy román tagozatosnak sokkal nehezebb bejutnia az Eminescuba, mint egy magyar tagozatosnak.

Szűcs László: Nagyobb a verseny?

Ágoston-Palkó Emese: Nagyobb, jóval nagyobb.

Szűcs László: A magyar tagozat a főgimnáziumon belül egy buborék?

Ágoston-Palkó Emese: Van átjárás, a diákok részéről kevésbé, pedig mondtam nekik, itt azért lehet beszélni, hallani román nyelvet. Azért vannak közös tevékenységeink is.

Szűcs László: Gyakran azt tapasztalom, hogy – akár váradi szórakozóhelyeken – a tizenéves magyar, meg a tizenéves román tud egymással beszélni, de angolul.

Ágoston-Palkó Emese: Így van, hamarabb, sokkal hamarabb megtanulják az angolt, mint a román. Van egy ilyen ellenállás is, erősödő ellenállás a diákok részéről.

Kocsis Kincső Hanna: Nekem a román pedagógusokkal nincs kapcsolat, úgyhogy nem tudom, ők mivel küzdenek. A gyerekeket látom, mert táboroztam sokszor együtt román és magyar gyerekekkel. A digitális világ számukra is ugyanúgy kihívás, ők is ugyanúgy megszenvedték azt, amikor a telefont le kellett tenni. Illetve ez, amiről beszéltek, hogy angolul beszélnek, mert ezeket a táborokat úgy szerveztük, hogy élménypedagógia lévén fontos, hogy mindenki a saját anyanyelvén tudja megfogalmazni az érzéseit, még akkor is, ha el tudná mondani egy másik nyelven. Folyamatosan ment a fordítás, de azt vettük észre, a gyerekek szabadidőben angolul teljesen jól kommunikálnak egymással. Mi is csak azért nem léptünk, hogy megmaradjon mindenkinek a saját anyanyelve, amin ő az érzéseiről tud beszélni. Ez is egy olyan kihívás, amivel nehezen veszi fel a rendszer a lépést. Egyébként ezt érzem, nagyon gyors az, ahogyan a gyerekek ma élnek ebben a világban, ahogyan az információhoz hozzájutnak, ahogyan egy közösségben működnek, vagy

nem működnek, mert inkább a digitális világot választják. És az, ahogyan a tanügyi rendszer tudja az ő igényeiket kielégíteni, vagy feléjük fordulni. Van ebben egyfajta fáziskülönbség.

Szűcs László: Befejezésül arra kérném Emesét és Fruzsínát, hogy egy olyan momentumot említsek a pályátok során, amikor úgy éreztétek, na ezért érdemes volt csinálni. Kincstől pedig zárszóként azt kérdezném, a támogatói csoport működésétől milyen pozitív változást remél?

Antal Fórizs Enikő: Engem nagyon sok pozitív élmény ér most, hogy ilyen kicsi szeretetgombócokkal vagyok körülvéve. Nagyon sokszor úgy megyek haza. Most kicsit el is érzékenyülök. Megélni azt, hogy tancsi lettem 30 plusz év alatt, úgy költöztem be a családokba, hogy jönnek és megölelnek idősek és gyerekek, s jön az a régi tanítvány, aki nőszülni készül, bemutatja a menyasszonyát, vagy ahogy az érettségiző gyerekek osztálytalálkozót tartanak. Nekem ez nagyon...

Szűcs László: ...nehéz elszakadni, amikor egy negyediket kibocsátasz?

Antal Fórizs Enikő: Igen, nekem nagyon nehéz. Vannak generációk, akiknél ez a fájdalomküszöb nagyobb. Egy volt osztályomból, akik 33 an voltak, kérdezte tőlem az egyik anyuka, hogy de tancsi, itt van három hónap, jön a vakáció és kipihened. Közben ugyanúgy zokogott. Ő is, én is zokogtam, közben mondtam, értsd meg, ez olyan, mintha most egyszerre harminchárom gyereket vesztettem volna el, és nem tudok most még erről beszélni. Nekem kell az a vakáció, amikor egy picit meggyászolod, hogy akkor most valami elmúlt, valaminek vége van. De az is nagy öröm, amikor látod, negyedikesek a gyerekek, és már benned van, ott lebeg a fejük fölött, hogy na, lassan jön a búcsúzkodás, és ugye bejött most divatba ez az iskolakóstolgot. Én először nagyon lázadtam ellene, mikor itt vagyok még az anyémekkel, nem tudok közel engedni új gyereket magamhoz. Így éltem meg először, de mentem neki

fogösszeszorítva, hogy végigcsinálom. Érdekes volt, ahogy álltam az iskola kapujában és jöttek be a kicsi hat évesek, akkor jöttem rá arra, ez mekkora csoda, hogy kitalálták. Mert enyhíti azt a fájdalmat, hogy vége kell legyen a negyediknek. Ott voltak a kicsik, végigjártam velük a délutánt, majd úgy mentem haza, hogy jó lesz. Az ellen persze mai napig is berzenkedek, hogy bejöjjenek az előkészítősek a negyedik osztályba, mert a negyedikeseknek az az ő osztályuk, az ő termük, az az ő világuk.

Szűcs László: A nagyobb diákoknál nyilván lehet, nincs ennek ennyire emocionális hatása.

Ágoston-Palkó Emese: Pont ezt akartam mondani, hogy irigykedem, a középiskolásokhoz a korosztálybeli jellegzetességek miatt nem lehet így kapcsolódni. De van példa rá, hogy nagyon jó mester-tanítvány kapcsolat alakul ki. Én azért szoktam hálás lenni, ha kezükbe vesznek egy könyvet és elolvassák. Nagyon sokat dolgozok azon, hogy nyelvileg kicsit finomítsam őket. Ha érdekli őket egy szónak a jelentése, vagy felfigyelnek valamire. Vannak osztályok, ahol jó értelemben vett rutinok alakulnak ki. Óra elején például megtanulunk egy szót, beviszek egy-egy szót és erre kíváncsiak. És ha valamikor erről elfeledkezem, akkor kérdezik, hol a szavunk?

Kocsis Kincső Hanna: Nekem zárszóként a kapcsolódás jut az eszembe. A mostani csoportban van óvodapedagógusunk, van tanítónénink, van középiskolai tanárunk, és így, ahogy most is hallgatuk egymást, meg tudnak érinteni ezek a történetek, a hasonlóságok is, a különbségek is. Úgyhogy a kapcsolódás az, ami az én elvárásom, illetve a kapcsolódáson keresztül az is, hogy a pedagógus önmagához tudjon kapcsolódni, hogy felfedezzük itt együtt azt az értéket, amit minden pedagógus hordoz magában. Hogy ő ezzel az értéktudatossággal tudjon belépni a kollégái körébe, a szülők körébe és a diákok körébe. Hogy ő jó kapcsolatban van magával, és ezt a kapcsolódást tudja sugározni azok felé, akikkel együtt dolgozik, akikkel minden nap együtt van.

Magyarország visszatérése a valóságba

Az illiberális demokráciák sorában Magyarországé volt a zászlóshajó szerep, mert bár ilyen rendszer más névvel máshol is működik a világon, Orbán Viktor azonban egy európai uniós tagállam jól működő demokráciáját tudta átalakítani – szabatosabb megfogalmazásban – választási autokráciává. Ezért kísérte az egész világ megkülönböztetett figyelemmel a magyarországi választásokat, mert azok megmutatták az illiberális demokrácia projekt további sorsát. Az eredmények ismeretében elmondható, hogy április 12-én a magyar nép nem egyszerűen szavazott, hanem olyan mértékben utasította el ennek a rendszernek a vívmányait, ami fontos jelzés Európa illiberálisai számára, hogy a valóság helyett kétes narratívák futóhomokjára építik politikájukat.

Mert egy illiberális demokráciát, egy autokráciát nem lehet valósághajlítás nélkül működtetni, ami instabillá teszi a mégannyira eltökélten és módszeresen felépített rendszert is. Orbán Viktor a választási vereség után úgy érvelt, hogy a kampányuk jó volt, mert üzeneteik mindenkihez eljutottak, de a választók jobban hittek a politikai ellenfélnek. Azt nem hajlandó belátni a vereséget szenvedett politikai erő, hogy ez a szavazás nem pusztán kommunikációs kérdés volt, és hogy a kudarc tényleges oka az üzenetek jelentése és valóságtartalma közötti áthidalhatatlan különbség volt. Kezdjük mindjárt a gyermekvédelemmel, ami hosszú évek óta az egyik legmagasztosabb szóbeli vállalása volt a kormánynak, de a kegyelmi botrány a Fidesz bukásának origója lett, a Szóelő utcai borzalmak napvilágra kerülése pedig csak tovább mélyítette az árkot a kommunikáció és a valóság között. A Fidesz-kormány a békepártiság címszavával hivatkozott magára, amit azonban minden olyan konkrét intézkedésével cáfolt, amellyel az agresszor Oroszországot védte Ukrajna és az Európai Unió ellen, vagy épp a csádi misszió tervével. A másik markáns szlogen a szuverenitás volt, de akik ezt elhitték, azok számára különösen sokkoló lehetett Sziijártó Péter külügyminisztert és Orbán Viktor kormányfőt hallgatni, amint meghunyászkodó hangnemben beszélnek orosz kollégáikkal, azt tudakolva, milyen módon tudnák képviselni... az orosz érdekeket. Ennek a korántsem teljes felsorolásnak a végére hagytam a határon túli magyarokat különösen érintő nemzetegyesítés üze-

FORGÁCS ÁRON kultúrantropológus, szerkesztő,
fényképész, Pécsen született 1989-ben.

netét, ami a gyakorlatban a tihanyi beszédben, vagyis a George Simion melletti kiállításban és a Beneš-dekrétumokkal szembeni engedékenységekben nyilvánult meg. A Fidesz-kormány a határon túli magyarok anyagi támogatásáért cserébe voksokat várt, ami eltávolította tőlük az anyaországiakat, míg a határon túliak traumaként és árulásként élik meg, hogy az anyaországi magyarok zömmel Orbán Viktorra voksoltak. Az anyaországi és határon túli magyarok egymás iránt érzett neheztelése mindezek miatt olyan mértékűvé vált, hogy a nemzetegyesítés ügye talán soha nem állt még ennyire távol a valóságtól. Magyarország népe a saját bőrén tapasztalta az illiberalizmus következményeit, míg a határon túli magyarok a voksaik mellett a családjuk békéjének beáldozásával is megfizették az elmúlt tizenhat évet.

A Fidesz-kormány nem egyszerűen elhibázott kampányt folytatott, hanem hosszú évek politikájával az ellenkezőjét tette annak, mint amit hirdetett. Erre mondott radikális nemet a magyar nemzet. A választás eredménye a visszatérést jelentheti az alternatív narratívák világából a valóságba. Ráadásul a magyar nép egyértelmű üzenetet küldött arról, hogy számára fontosabb az Európa és a Nyugat iránti elkötelezettség, mint a keleti Oroszország csábejeje. A nagyarányú győzelem új reményt ébresztett azokban, akik a mostoha viszonyok között is rendületlenül hittek és hisznek abban, hogy érdemes ragaszkodni a demokratikus értékrendhez, mert hosszú távon ez a kifizetődő nemcsak gazdaságilag, hanem erkölcsileg is.

FORGÁCS ÁRON

Mintha egy Fellini-filmbe léptünk volna át

Baász Szigeti Pálma és Baász Orsolya kiállítására

SZÚCS LÁSZLÓ (1965, Nagyvárad) költő, lapszerkesztő, az *Újvárad* folyóirat főszerkesztője, a Magyar Újságírók Romániai Egyesületének elnöke.

Csütörtök délután van, most egy napja, felkerült az utolsó kép is a falra. Még igazgatjuk a távolságokat és a magasságokat, amikor a padlón találok három szem elgurult tengerit, az Eszter nagymamám sorozat egyik darabjáról eshettek le. Tanácstalan vagyok, mi legyen ezekkel, aztán Pálma felé nyújtom, a tenyerébe adom, s csak annyit mondok: ezeket találtam. Hirtelen nem tudom, kukoricát mondjak-e, tengerit, máliét vagy törökbúzá, sokféleképpen nevezik, attól függően, honnak jöttünk vagy éppen hová megyünk. A nagymama, ő viszont nagymama. Három kis műdarab,

ahogy tetszik. Már este jut az eszembe, hogy vissza kellett volna kérjem a három szem tengerit, hogy aztán elültessem valahova, locsolgassam a szerkesztőség udvarán, s ha teremne, ha beérne az a pár cső, akár meg is főzhetnénk. Vagy kiszárítva lenne anyag egy új képhez, újrahasznosított vegyes technika. No, de erről lemaradtam, nem kukoricázunk.

Amikor a Baász kiállítás még csak a fejünkben alakulgatott, úgy gondoltuk, azt terveztük, hogy a földszinten Pálma képei, fent a manzárdteremben Orsolya tusrajzai kapnak helyet. Aztán ahogy a munkákkal jöttünk-mentünk helykeresőben, akkor támadt az ötlete Ujvárossy Lacinak, – aki amúgy beletette a fejünkbe ennek a tárlatnak az ötletét –, hogy ne különítsük el, hanem keressünk helyet egymás mellett a harminc műnek, egymást kiegészítve, egymással kommunikálva, egymásra hatva állítsuk ki ezeket. Ilyenek ezek a kurátorok, folyton rávezetnek a helyes útra.

51

Ahogy a Fő utca felől belépünk a terembe, jobb kézre a *Both Andrással a kínaiiban* című képet látjuk, s a kép névadója az, aki baráti minőségében azt írja Pálma katalógusában, hogy a művész munkája nem más, mint egyéniségének a kivetítése. Ez lenyűgöző

|||||

*Baász Szigeti Pálma
és az anyagot méltató
Szűcs László a nagyváradi
tárlat megnyitóján*

SE

és észbontó – teszi hozzá, életigenlő, s egy kicsit olyan, gondolom hozzá már én, mint egy igazi abszurd színház. Ahol olykor nemcsak abszurd darabokat játszanak, hanem verseket is mondanak. Szóval, egy-egy képet úgy látok itt, mint egy előadás pillanatfelvételét a maga szereplőivel, díszleteivel, vegyes kellékeivel. Valahol a hátam mögött a rendező áll, ecsettel, ceruzával a kezében. Azt pedig tudjuk, akkor jó a színház, ha képes tükröt tartani elénk, legyen a tükörbe néző illető maga a művész, netán

a műélvező, esetleg az egész társadalom. Minden megélt és elmesélt harccal, látott és láttatott torz, azaz valóságos formával, álmokkal, halállal, szexualitással, otthonossággal, különös történetekkel. Apropos, történet, Szűcs Géza szerint Baász Szigeti Pálma festményeinek kulcsszava a mese. Olyan mesék, amelyeket mintha illusztrációként szántak volna egy enigmatikus, olykor követhető, máskor megfejt(het)etlen transzilván narratívához. Ugyancsak Géza említi a játék fogalmát, de már

|||||

*Szemben Baász Szigeti
Pálma, oldalt Baász
Orsolya két-két alkotása
a manzárdtérben*

*Fotók: Festum Varadinum,
Torkos Márk felvételei*

IIIIII

*Baász Szigeti Pálma
egyik munkája*

Baász Orsolya kapcsán, aki izgalmas felületein a száraz iróniát ötvözi a formák keresésével.

Amikor a buborékos fóliákból kibontottuk Orsolya gondosan csomagolt képeit, első látásra azt hittem, ez egy rövid időintervallum alatt létrejött sorozat, ciklus, aztán második látásra szembesültem azzal, hogy egy évtizednyi idő is eltelt e tíz kép megalkotása között. Ez számomra következetes alkotói magatartásról árulkodik, olyan sajátos művészi világot villant fel, amelynek határozottan kimutathatóak a személyiségjegyei, egyedi szín- és formavilága.

Ismét Szőcs Gézát idézem, aki szerint Baász Orsolyának éppúgy nem célja beleveszni az irracionalitás, a valóságfölöttiség és a fikciók tartományába – bármennyire is vonzóak legyenek ezek –, mint amilyen világosan egész művészete, szuverén magabiztossággal gyakorolt technikája beszél arról: e képek egy útinapló nehezen felejthető dokumentumai. Feleúton az életöröm és a halálvágy, a múlt és a jövő, a beszéd és a hallgatás között. A költő nyolc évvel ezelőtt az *Irodalmi Jelenben* írt sorai e mostani kiállítás képeire is érvényesek. Bizony, fél évtizede

már Géza sincs közöttünk, ahogy két és fél esztendeje Kovács András Ferenc, a drága KAF sem, s a múlt év ősze óta György Péter esztéta sem. Őket azért említem, mert a kiállításon látható egy-egy olyan kép, mindkettő Pálma alkotása, mely rájuk emlékeztet, általuk ihletett. Ahogy annyi mindent őriznek ezek a művek, ami fontos, emlékszikla és emlékmorzsa, a tájban úszó pillangók, Baász Imre, Eszter nagymama, a család, s világszámaival együtt ez az egész Cirkusz, amiben élni van szerencsénk. De még a zsömlémellű Rózsi is, minden, amit a maguk olvasatában, a maguk képteremtő képességével itt és most nekünk – emberként és alkotóként – ez a két művész megmutat.

Iróniával, bölcsen, indulattal, nevettetve, torokszorítva. Úgy érezhetjük magunkat, mintha egy Fellini filmbe léptünk volna át innen a váradi flaszterről.

SZŐCS LÁSZLÓ

Elhangzott 2026. május 15-én a Léda-ház kultúrtérben Baász Szigeti Pálma és Baász Orsolya közös kiállításának a megnyitóján.

A Hail Mary-küldetés – Barátom, a kötőmeg

Ryland Grace, egy egykori biológusból lett tanár, teljes emlékezetkieséssel ébred egy űrhajó fedélzetén. Nem tudni, ki ő, és nyilvánvalóan ő maga sem tudja, hogyan csöppent ebbe a helyzetbe, tehát ezzel a megtöltendő légüres térrel lendül neki karakter és néző is a 156 tömör percnék.

Magányos ébredése az űrben, egy látszólag céltalanul sodródó hajón akár nyomasztó pillanat is lehetne, mint például a *Gravitáció* (2013) hangulata, ahol minden lépés egyfajta túlélésért folytatott küzdelem és harc az űr lehetetlen elemeivel, vagy inkább azok hiányával. Ehelyett Ryland a film első negyedében tehetetlenül bukfaceezik, vodkát iszik, egzisztenciális pánikon esik át – mindezt úgy, hogy közben nyilvánvalóvá válik: a film tétje nem az lesz, hogy maga az űrhajó, amelyen utazik, kibírja-e az utat, hanem sokkal inkább az emberi lét kérdései, lehetetlen barátságok kialakulása, az élet szeretete és annak elengedése lebegik körül a nézőt.

A *Hail Mary-küldetés* tehát egyszerre bonyolult és meglepően egyszerű, ahol a tét ugyan a Föld megmentése, mégis legalább ennyire szól az emberi elszigetelődésről és a kapcsolódás hiányának feloldásáról. Bravúros könnyedséggel fedl el humorral az égető kérdéseket és kellemetlen pillanatokat, amíg a nevetés és a túlcsorduló érzelmek már nem tudnak megférni egymás mellett, így végül a karakterek és a néző egyaránt átadják magukat a katarzisnak.

A mű eredetileg Andy Weir amerikai író 2021-es sci-fi regénye alapján készült, és az ő nevéhez fűződik A *Marsi* című regény is, amelyből szintén nagy sikerű filmadaptáció készült Ridley Scott rendezésében, Matt Damon főszereplésével. A *Hail Mary-küldetés* kedvező kritikái fogadtatásban részesült, 2022-ben bejutott a Hugo-díj döntősei közé a legjobb regény kategóriában. Úgy tűnik, Andy Weir egyre inkább afféle „filmesíthető” sci-fi szerzőként szilárdítja meg helyét a kánonban. Bár már most is jelentős életmű áll mögötte, 53 évesen még bőven tartogathat meglepetéseket.

Valahol elkerülhetetlen a film kapcsán, hogy szó essen Ryan Gosling személyéről és pályájáról.

BODÓ KAROLA ÉVA (1989, Marosvásárhely) egy jó vetítésért szinte bárhová hajlandó elutazni. Különösen nagyra értékeli azokat a korszerű technikával felszerelt mozikat, amelyek időről időre klasszikusokat emelnek vissza a vászonra. Nem hisz a fölösleges szinkronfordításban. Kedvenc erdélyi fesztiválja a kolozsvári TIFE.

Sokan már a *Kaliforniai álom* (2016) kapcsán is felfigyelhetek arra, hogy a sármos külső mögött egy rendkívül fegyelmezett, a fizikai és helyzetkomikum iránt érzékeny „szomorú bohóc” rejtőzik. Az egyik nagy meglepetést a színész kapcsán ironikus módon a *Barbie* (2023) film hozta, ahol Ken szerepében – amit saját bevallása szerint kislányai unszolására vállalt el – új oldalát mutatta, és könnyedén villantotta tánc tudását, miközben a szerepet átszövő filmes utalások között lavírozva egyszerre töltötte meg a figurát szándékos ürességgel, máskor pedig szerethető, kissé együgyű macsó bájjal. Ezután a *Kaszkadőr* (2024) filmben láthattuk legközelebb, amely humora és lazasága ellenére nem kavart hatalmas port, mégis egyenes vonal húzható az ebben alakított Colt Seavers karaktere és eme legfrissebb űr sci-fi-ben feltűnt karakteriteráció között, mivel mindkettőben észrevehető egyfajta hanyag pajkosság, ami hiányzik a legtöbb klasszikus értelemben vett akcióhősből.

A *Hail Mary-küldetés* főszereplőjeként Gosling szinte egymaga cipeli hátán a cselekmény terhét, ugyanis ritkán szerepel más személlyel a vásznon – és itt a kulcsszó természetesen a „személy”, hiszen legfőbb jelenet-partnere Rocky, a kő-űrlény, és ezzel nem is lett több elárulva, mint amit a néző a film előzeteseiből már megtudhatott.

Mi sem bizonyítja jobban Gosling és a teljes stáb zsenialitását, minthogy bármennyire is természetellenes ezt kijelenteni, a főszereplő, Ryland

Ryland Grace szerepében Ryan Gosling

|||||

Grace, és a kötőmeg, Rocky, között remek a kémia, hihető a bimbózó barátság, és könnyekig meghatóak a gyöngéd, ember-űrlény pillanatok. Természetesen a Rocky-nak hangot kölcsönző James Ortiz is hozza a kötelezőt, de túlzás lenne azt állítani, hogy ő az egyetlen, aki erre a szerepre képes volt vagy lehetett volna.

A film sci-fiként is szilárdan megállja a helyét, hiszen a történetben megjelenő matematika, a fizika és a biokémia mind valós alapokra támaszkodik, így nem kell különösebben felfüggesztenünk a hitetlenkedésünket ahhoz, hogy elfogadjuk a látottakat. Talán egyetlen pont akad, ahol lazábban kezeli a valóságot, amikor Ryland néhány nap alatt képes megfejteni egy földönkívüli nyelvet egy egyszerű, laptopos fordítóprogram használatával. Ez azonban eltörpül amelle, amit a kultúrákon, galaxisokon és tér-időn átívelő barátság kibontakozása képvisel. Hasonló érzelmi hatást utoljára talán a *Vad robot* (2024) rajzfilm nyújtott, ahol az empátia és az egymás iránti támogatás szintén központi szerepet kap.

Az űr sci-fi kedvelői több olyan csatolást és visszautalást is észrevehetnek, amelyek korábbi, hatalmas sikert aratott filmekhez kötik *A Hail Mary-küldetést*. Ide sorolható az *Érkezés* (2016) ikonikus jelenete, amely során az ember és a földönkívüli

üvegfalán át kezdenek kommunikálni végtagjaik és jelek segítségével. Egy másik hasonló utalás a *Csillagok között* (2014) interdimenzionális utazását idézi, mindkét alkotásban a főszereplő színés fény-sávok között tesz sétát, miközben a fizika és a technológia új szabályait tapasztalja. Ezek a visszautalások több szinten gazdagítják a filmet. Egyrészt egyfajta intertextuális párbeszédet teremtenek, amelyben a műfaj korábbi mérföldkövei visszhangoznak, másrészt a néző számára ismerős kapaszkodókat kínálnak egy komplex, tudományos koncepciókkal operáló történetben.

A látványra és monumentalitásra fogékony nézők elvárásai a film számos pontján teljesülnek. A cselekmény nem reked meg az űrhajó steril falai között, hanem időről időre kitágítja saját terét, vizuálisan is érzékeltetve a történet léptékét. Külön érdeme, hogy a sci-fi műfaj jól ismert, olykor már elkoptatottnak ható képi toposzait sem pusztán újrahasznosítja, hanem képes azokat meglepően friss módon újragondolni.

Ennek ellenére a varázslat nem a nagy történetben, nem az átfogó világmegmentő pillanatokban rejlik, hanem a kis, emberi mozzanatokban. Mesteri módon játszik az érzelmekkel – egyszerre a karakter és a néző szintjén –, így együtt gyászolunk barátságokat, lehetséges jövőt, valamint beteljesületlen múltat.

A film hollywoodiságán túl nagyon nehéz bármilyen negatívumot felhozni, hiszen a készítőik úgy érték el az elcsépeltséget, hogy pont erre vágyik a néző; másképpen az a fajta katarzis, amelyet egy mozis popcorn mellett megengedünk magunknak, egyszerűen elérhetetlen lenne.

BODÓ KAROLA ÉVA

A HAIL MARY-KÜLDETÉS (2026)

Egyesült Államok / 156 perc

Rendező: Phil Lord és Christopher Miller

Forgatókönyv: Drew Goddard, Andy Weir

Zene: Daniel Pemberton

Kamera: Greig Fraser

Vágó: Joel Negron

|||||

Levélféle Anton Pavlovicsnak

Kedves doktor Csehov! Ön vígjátékokat írt, melyeket drámának játszanak színházak. Sőt, ki sem írják a plakátra, hogy amire a nagyérdeműt csalogatják, az nevettező. Most azért bátorkodom írni önnek, mert a nagyvárad Szigligeti Társulat, a *Cseresznyés-kert* előadása nemcsak a jelzőt tartotta meg, hanem a humorát is érvényesítette. Finoman, elegánsan. Meg azért is írok, mert bizonyos szempontból különlegesnek vélem az előadást.

Egyben meg is szeretném köszönni önnek, hogy színműveiből, novelláiból többet tudtam meg az emberi gondolkodásról, érzelmekről, cselekvésről, cselekvésképtelenségről és ezek okairól, mint bármelyik pszichológiai munkából. Szerintem ezért nehéz színpadra állítani az ön műveit. No meg azért is, mert az emberi gondolkodás, cselekvés, érzések, okosságok és képmutatások, apró gonoszságok minden társadalomban, legyen az múlt századi vagy jelenkori, ugyanazokat a megnyilvánulásokat eredményezik.

Tudja, kedves Mester, az ön vígjátékai ma, az internet, a közösségi média korában éppen olyan helytállóak, éppen olyan társadalmi és egyéni gondoknak, visszásságoknak, emberi és embertelen

Szotyori József és Tasnádi-Sáhy Noémi
a nagyvárad Szigligeti Társulat egyik jelenetében

Fotó: Szigligeti Színház, Vígh László felvétele

SIMON JUDIT (Nagyvárad, 1956) Spectator-díjas
újságíró, színikritikus, a Holnap Kulturális
Egyesület elnöke.

cselekvéseknek a (görbe) tükrei, mint az ön idejében voltak.

A darabjait nem kell korszerűsíteni, nem szükségesek a kiszólások, aktualitásuk ott rejlik a szereplőiben és a színpadi helyzeteiben. Persze, nem könnyű rendezői és színészi feladat ezeket felszínre hozni, megmutatni, megértetni. A nagyvárad Szigligeti Társulat előadásában ez sikerült Tóth Tünde rendezőnek.

Számos *Cseresznyés-kert* produkciót láttam, de ez az első, amit női alkotó állított színpadra. És nagyon érdekes előadást teremtett: szellemes, jó ritmusú, könnyed, ugyanakkor a mélységekben vájkál, szinte fáj az őszintesége.

Egy tanult kritikus szerint Tóth előadása a válaszfalról szól, van is ebben igazság. Számomra először a veszteségről szól, a pillanat elvesztéséről múlt és jövő között. Mert, ugye, kedves doktor Csehov, ön tudja a legjobban, hogy a tudatunk mélyen mindannyiunknak van egy cseresznyés-kertje. A nagy kérdés az, hogyan lehet túllépni, tovább menni. Mit hagyunk ott, mit viszünk magunkkal. S amikor az előadás során elszorul a torkunk, bizony ezért, a saját veszteségünkért könnyezünk.

A nagyvárad Szigligeti Társulat előadása egy a kevesek közül, ami a női főszereplőre összpontosít. Tóth Tünde Ranyevszkáját, a külföldi boldogtalanságból az otthoni gyerekszobába menekülő, sokat látott és kínlódot asszonyra helyezi az előadás hangsúlyát. A nőre, aki számára a cseresznyés-kert a gyermekkor felhőtlenége, a biztonság és egyben gyermeke halálának tanúja. Az asszonyban testesül meg a múlt, az

eltagadott jelen és a kilátástalan jövő. Tanády-Sáhy Noémi érzékenyen, szuggesztív visszafogottsággal jeleníti meg a saját világában élő asszonyt. Éles hangulatváltásaiban kerül a túlzásokat, nevetésében is van valami rejtett szomorúság. Ranyevszkájája nem akar tudomást venni a jelenről, önzésében csak magával van elfoglalva. Amikor rájön, hogy a cseresznyéskert végleg elveszett, összeomlik. Tasnádi-Sáhy ebben a drámai pillanatban megmutatja az asszony megrázó ráébredését, hogy nincs már ahová menekülnie a valóság elől.

A cseresznyéskert lakói hol a múltban, hol a jövőben élnek. Mintha nem vennék észre, vagy nem akarnák tudni, hogy körülöttük minden lejt, minden csúszik lefelé, a padozat, a mennyezet bizonytalan. Gajev, Ranyevszkaja bátyja (Szabó Eduárd hiteles, meggyőző előadásában) a régi életért kesereg, nem hajlandó eladni a birtokot, ragaszkodik a gyümölcsöshöz, amit még a lexikon is említ. A két testvér kapaszkodik a múltba, mintha a jelen csak egy intermezzo volna, majd minden visszatér. Szabó Eduárdnak jól áll a csehovi szerep. Varja (Ranyevszkaja fogadott lánya) az egyetlen, aki a látja, érzékeli, megéli a jelent. Reménykedik, hogy nem marad vénlány, de még abba is beletörődik. Trabalka Cecília Várjája rezignáltan próbálja menteni a menthetőt, mígnem rájön, hogy minden igyekezete hiábavaló. Mindent elfogad, még a boldogtalanságot is.

Anya (Ranyevszkaja lánya – Szigyártó Johanna) álmodozik, láthatóan várja, hogy kiszabaduljon az unalmas vidékről, Dunyasa, a cseléd lány (Kocsis Anna) csak a szerelmével van elfoglalva, a csélcsp, haszonleső inast, Jását (Nagy László Zsolt sziporkázó alakítása) szeretné magához láncolni. A fiú viszont menekülni szeretne, könyörög, minél messzebb, lehetőleg Párizsba.

A mindenki által lenézett, állandóan kölcsönkérő Szimeonov-Piscsik (Csatlós Lóránt) él a továbblépés lehetőségével. Ő eladja birtokának egy részét, kifizeti az adósságait, talpra áll, visszanyeri a méltóságát.

Lopahin (Szotyori József) testesíti meg a jövőt Önnél, Csehov doktor, mert számunka ez a senkiből lett valaki a jelen. Ő lett az úr ott, ahol az apja szolga volt. Ő birtokolja a híres, büszke cseresznyéskertet. Lerombolhatja, felszánthatja, építhet rá sok kicsi házat, minden az övé és még gazdagabb lesz a jövőben. Mert egyelőre elutazik. Lopahin nem rossz ember, csak sértett és feltörekvő. A lelkiismeretével is el tud számolni, ő felajánlotta, hogy megveszi a házat és a cseresznyéskertet. Nem adták, megvette hát az árverésen. Kicsit szerelmes Ranyevszkájába,

de tudja, meg kell elégednie a birtokkal, a nőt nem kaphatja meg ráadásnak. Szotyori játéka hiteles, visszafogott. Van egy pillanat, amikor utat enged az örömeinek. Akkor hiszem azt Lopahinról, mindenre képes a saját sikeréért.

A házban, a kertben csak Firs, az öreg inas marad. Ottfelejtették, miután kicipelte a csomagokat. A múlt relikviája. Dimény Levente alakításában Firs maga az idő. Szemmel láthatóan múlik el. A feletébb nehéz szerep bravúros alakítása.

Csupán a terjedelem szab gátat annak, hogy méltassam, a kisebb partitúrákban hitelesen játszók.

Kedves Mester, én ilyennek láttam a Tóth Tünde rendezte Cseresznyéskertet. Nem említettem a remek, beszédes díszletet, a jelképeket hordozó jelmezeket, a nagyszerű zenei összeállítást. Pedig mindegyiket dicséret illeti.

Egy kérdésem is lenne önhöz Csehov doktor: a csavargóval, aki a kislánnyal érkezik, a jövő sétál keresztül a házon és a cseresznyéskerten? Mert én így értelmezem, szerintem a rendező sem gondolta másképpen.

Maradok tisztelettel:

SIMON JUDIT

NAGYVÁRADI SZIGLIGETI SZÍNHÁZ – SZIGLIGETI TÁRSULAT

A. P. Csehov: Cseresznyéskert – vígjáték
Spiró György és Tóth Árpád fordítása alapján

Rendező: Tóth Tünde

Dramaturg: István Zsuzsanna

Díszlettervező: Golicza Előd

Jelmeztervező: Bajkó Blanka Alíz

Sound design: Hodu Péter

Bűvésztrükkök: Rejtő Róbert

Szereplők: Tasnádi-Sáhy Noémi (Ranyevszkaja), Szigyártó Johanna (Ánya), Trabalka Cecília (Varja), Szabó Eduárd (Gajev), Szotyori József (Lopahin), Balogh Attila (Tromfimov), Csatlós Lóránt (Szimeonov-Piscsik), Fodor Réka (Sarlotta Ivanovna), Tőtös Ádám (Jepihodov), Kocsis Anna (Dunyasa), Dimény Levente (Firs), Nagy László Zsolt (Jása), Scurtu Dávid (Csavargó), Vanca-Fodor Imola (Gyerek), Székely Emese (Any)

|||||

„Nagyvárad közönsége” – Ady A műhelyben című darabjának koszorúszalagja

Az Ady Endre Emlékmúzeum egyik figyelemre méltó színháztörténeti tárgya az a selyem koszorúszalag, amely Ady Endre *A műhelyben* című rövid színeképének 1902-es nagyváradai bemutatójához kapcsolódik. Első pillantásra szerény emlékek látszik, felirata mégis pontosan körülírható alkalmat őriz meg az utókor számára. Egyik szalagrészén ez olvasható: „Ady Endrének 1902. IX. 27.”¹ A másikon a megajándékozó közösség neve maradt fenn: „Nagyvárad Közönsége.” E két rövid felirat együtt a szerzőt, a dátumot és a városi nyilvánosság ünnepi gesztusát rögzíti.

Az efféle koszorúszalagok alkalmi használatra készültek, ezért fennmaradásuk különös értéket hordoz. A fotókon jól kivehető a selyem sérülékenysége: a felület gyűrött, töredezett, több helyen elszíneződött, a betűk azonban ma is követhetők. Jól olvasható a „Nagyvárad Közönsége” felirat, amely a bemutató közösségi jelentőségét emeli ki. A tárgy a helyi közönség elismerését teszi kézzelfoghatóvá.

1902. szeptember 27-én a nagyváradai Szigligeti Színház tűzte műsorára Ady egyfelvonásosát. Az esten Bíró Lajos és dr. Dénes Sándor egy-egy darabja is szerepelt, vagyis Ady szövege közös szerzői est részeként került színre. Cselekménye egy korabeli redakcióban játszódott, abban a közegben, amelyet Ady újságíróként saját tapasztalataiból ismert. Szerzőként külön páholy is jutott neki; az esemény társas keretét az is jelezte, hogy öccse, Ady Lajos mellett Rienzi Mária is jelen volt a premieren.²

A bemutató napján közölt írásában Ady ironikusan és önreflexív hangon szólt a műről. „Itt, a műhelyben, a mi nagy álmaink megimádott temetőjében”³ – írta, majd a darab természetét így jelle-

DR. TÖTÖS ÁRON, történész, doktori fokozatot 2026-ban *summa cum laude* minősítéssel az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskolában szerzett. A Körösvidéki Múzeum munkatársa és a Collegium Varadinum szakkollégium elnöke. Kutatási területe a dualizmus kori Magyarország, közelebbről a mai értelemben vett Erdély társadalom-, város- és népesedéstörténete.

mezte: „nem írtam én színdarabot.”⁴ Később a drámai ambíció komolyabb hangsúlyt kapott ugyanebben a szövegben: „Írni fogok én darabot is”⁵. E néhány mondat pontosan érzékelteti, milyen sajátos helyet foglalt el *A műhelyben* Ady pályáján: játékos kísérlet volt, amely mögött tartós színházi érdeklődés állt. A drámaírás gondolata később is végigkísérte, elég a Dózsa György-témához való visszatérésére gondolni.

Kortársi tudósítások szerint a bemutató ünnepi fogadtatásban részesült. A *Nagyvárad Friss Újság* ezt írta: „Rövid darab, de csupa élet [...]. Ő is két koszorút kapott.”⁶ A múzeumban őrzött szalag közvetlen kapcsolatot teremt e beszámoló és a fennmaradt tárgyi emlék között. Feliratai alapján világosan rekonstruálható, hogy a közönség koszorúval köszöntötte a szerzőt, és ez a gesztus a városi kulturális élet nyilvános elismerési formájához tartozott.

A fogadtatás többnyire kedvező volt, bár a kritikák hangja nem egységes. A *Szabadság* szerint „Bájos, poétikus, megható Ady Endre rövid színeképe.”⁷ A *Nagyvárad* kritikusa úgy látta, hogy „Ady úr

¹ A műtárgy a nagyváradai Ady Endre Emlékmúzeum gyűjteményének részét képezi.

² A korabeli eseményeket részletesen ismerteti Péter I. Zoltán. Péter I. Zoltán: *Ady Endre regényes életrajza Nagyváradon*, Noran Kiadó, Budapest, 2007. 225–236. (A továbbiakban Péter I. Zoltán, 2007.)

³ Nagyvárad Napló, 1902. szeptember 27.

⁴ Uo.

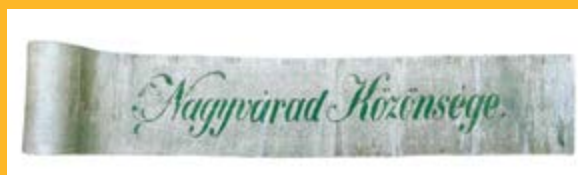
⁵ Uo.

⁶ Hegedüs Nándor: *Ady Endre nagyváradai napjai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1957. 252. (A továbbiakban Hegedüs Nándor 1957.) Péter I. Zoltán 2007: 233.

⁷ Hegedüs 1957. 249. Péter I. Zoltán 2007: 232.

A műhelyben sűgőkőnyvének borítója

Restaurálás előtt és után...

elevenen, szépen és hatásosan ecsetelte előttünk az újságíró életének sokrétű kellemetlenségeit s a magasabb rétegekben járó eszményiség folytonos összekoccanását a mindennapi élet kötözködő anyagiasságával”.⁸ Fenntartás is megjelent a visszhangokban. A *Tiszántúl* bírálója ezt írta: „Szép szofizmák, ügyes rímek, néhol igen lendületes szavakat, de nem színdarab.”⁹ A recepció ezért egyszerre mutatja Ady eredetiségének felismerését és a műfajjal kapcsolatos korabeli bizonytalanságot.

A bemutató színpadi pályája rövid maradt. A következő napi előadás már félházzal ment, a darab pedig alkalmi műsorszámként maradt meg a színházi emlékezetben. Nyomtatásban először 1902 októberében, Osváth Ernő *Génius* című lapjában jelent meg. Ez a rövid utóélet tovább növeli a koszorúszalag jelentőségét, mert olyan esthez vezet vissza, amely hamar kikerült a napi színházi forgalomból, tárgyi nyoma azonban fennmaradt.

Külön értéket ad a gyűjteménynek, hogy a szalag mellett a darab sűgőkőnyve is megőrződött. A borítón kézzel írt „A műhely” cím olvasható, miközben a sajtóban többnyire az *A műhelyben* forma szerepel. Ez az apró eltérés a korabeli címhasználat rugalmasságára utal, és közelebb visz a darab színházi gyakorlatához is. A sűgőkőnyv a színrevitel munkafolyamatát idézi meg, a koszorúszalag pedig a bemutató közönségi oldalát teszi láthatóvá.

Az Ady Endre Emlékmúzeumban őrzött selyemszalag ezért önálló történeti forrásként is olvasható. A feliratok pontos dátumot és konkrét eseményt rögzítenek, anyaga az ünnepi alkalom emlékkultúráját hordozza, fennmaradása pedig Ady nagyváradi éveinek egyik ritka színház történeti dokumentumát őrzí. Közelebbről nézve a szerző első drámai fellépésének emlékét látjuk benne. Tágabb összefüggésben a századforduló városi nyilvánosságának működése rajzolódik ki: az újságírói közeg, a színház és a közönség elismerő gesztusa ugyanabban a tárgyban sűrűsödik össze.

⁸ Hegedűs 1957: 248–249. Péter I. Zoltán 2007: 233.

⁹ Hegedűs 1957: 250. Péter I. Zoltán 2007: 233.

TÓTÓS ÁRON

